

II

1. Tipuri de sisteme economice

Există trei și numai trei tipuri de sisteme economice sau de modalități posibile de organizare a interacțiunilor umane personale: piața liberă, socialismul și intervenționismul.

este prezent atunci când relațiile dintre persoane (relații care alcătuiesc ceea ce numim societate) se bazează pe respectarea drepturilor legitime de proprietate asupra resurselor. Oricine poate rămâne în izolare dacă așa preferă, plătind prețul acestui comportament în termeni de bună stare. Dreptul de proprietate reprezintă posibilitatea (libertatea) de a utiliza resursele pe care cineva le are la dispoziție în modurile pe care le consideră optime pentru sine, fără a avea de suferit interferențe coercitive din partea altora. Este respectată proprietatea legitimă, aceea dobândită voluntar, non-violent (prin acte precum dobândirea originară de resurse neutilizate (homesteading), producție, schimb voluntar, transferuri unilaterale voluntare (măneniri, milostenie, cadouri)), nu proprietatea așa cum se întâmplă să fie la un moment dat, această structură dată, „pozitivă”, putând conține drepturi nelegitime, demonstrabil dobândite prin constrângere. Acest ordin bazat pe relații exclusiv voluntare, non-agresive este perfect compatibil cu altruismul sau caritatea privată și nu are nimic de-a face cu egoismul.¹ Utilizarea forței nu este interzisă, însă ea trebuie să fie defensivă sau

¹ Mai mult, contrar opiniei lui Smith și a clasicilor în general, acest ordin nu poate funcționa fără o doză substanțială de altruism, de „jertfă” personală. Rezultatele procesului de alocare voluntară a resurselor depind de structura preferințelor proprietarilor legitimi (între care se numără și muncitorii, în calitate de participanți la procesul de producție ca deținători ai serviciilor derivate din dreptul legitim de proprietate asupra resurselor corporale personale) și de capacitatea de a anticipa aceste preferințe și așa cum se manifestele prin prețurile viitoare de piață. Piața liberă, non-agresiunea nu ne dă nici o indicație cu privire la calitatea acestor preferințe, de unde posibilitatea succesului pentru imorali și a insuccesului pentru oameni morali. Simplul egoism, ridicat la rangul de fundament al pieței, lasă deschisă posibilitatea utilizării constrângerii în cazurile în care bună starea personală este sporită prin asemenea acte; de aceea el este incompatibil cu o ordine socială bazată pe non-agresiune. În concluzie, existența pieței libere presupune

în scopul restabilirii unui drept de proprietate legitim, afectat de o agresiune. Existența a unei societăți libere necesită acceptarea non-agresiunii ca principiu de interacțiune personală de către un număr suficient de persoane. Este sigur că vor exista acte individuale de agresiune, însă nu va exista agresiune instituționalizată, exercitată în mod repetitiv și organizată de către un grup, legitimată în fața majorității printr-o ideologie.

Nu ne-am oprit imediat după ce am dat definiția pieței libere, pentru a arăta că principiul non-agresiunii are dezvoltări logice coerente și surprinzătoare: cooperarea voluntară nu este sinonimă cu egoismul, egoismul nu poate fi principiul ordonator al unei asemenea societăți etc. Această lucrare nu este dedicată elaborării acestor implicații, însă are la bază distincția agresiune/non-agresiune², ea reprezentând un studiu comparativ asupra „responsabilității” diverselor sisteme pentru generarea erorilor antreprenoriale în masă. Piața liberă va fi numită în această lucrare în ordinea proprietății private, capitalism (pentru că este favorabilă acumulării de capital), cooperare voluntară, ordinea non-agresiunii .a.m.d.

Al doilea sistem de organizare socială este *socialismul*. Marca distinctivă a acestui ordin este proprietatea comună asupra factorilor de producție, echivalentă cu abolirea completă a proprietății private. Deciziile în privința alocării resurselor se iau centralizat, de către un dictator sau de un comitet de planificare. Cooperarea voluntară este înlocuită prin comenzi, a căror respectare este impusă prin constrângere. Socialismul nu înseamnă altceva decât acordarea monopolului asupra calității de întreprinzător și proprietar unui grup restrâns de persoane, cu posibilități discreționare limitate doar de legea naturală.

nu are o ființă sa proprie, nu este o “a treia cale”, ci inserarea de elemente de agresiune instituționalizată, de „insule” de socialism, într-o ordine a proprietății private. Intervenționismul este aproape sinonim cu existența statului, o organizație monopolistă bazată pe impozitare (confiscare coercitivă de resurse) și reglementare (impunere prin forță a unor reguli arbitrare, care interzic persoanelor anumite comportamente non-violente sau impun efectuarea anumitor acțiuni nedorite).³

ata amentul *altruist* face referință la o serie de valori care depășesc cadrul ideologic al pieței libere, al non-agresiunii simple.

² Murray N. Rothbard, *Ethics of Liberty*.

³ Ca și în cazul nostru în această definiție, oarecum obscur: intervenționismul este o încălcare a drepturilor de proprietate prin reglementare, adică prin (nimeni în afară de x nu poate produce bunul a (protecția proprietății, servicii de soluționare a conflictelor, servicii de transport pe calea ferată, producerea

Începând cu această secțiune vom dezvolta pas cu pas modul în care funcționează o economie de piață liberă (de agresiunea instituționalizată) și relația dintre acest sistem economic și formarea clusterelor de erori antreprenoriale (ciclul economic).

Analiza pe care o vom face, în tradiția „austriacă”, prezintă o trăsătură fundamentală, care o distinge de analiza de tip mainstream: *realismul*.

Abordarea realistă pleacă de la existența omului și a universului, în mod natural, nu de la presupuneri fanteziste. Iată câteva date fundamentale care se constituie în mod necesar în premise realiste pentru orice analiză economică serioasă:

- omul, adică utilizează mijloace pentru a-și atinge scopurile;
- orice acțiune umană se desfășoară în timp;
- orice acțiune umană este afectată de ignoranță sau *incertitudine* (nimeni nu este atât de sigur, nu cunoaște ce se va întâmpla în viitor);
- acțiunea umană se desfășoară în condiții de *răritate* a resurselor (pentru orice om, sfera scopurilor este mai extinsă decât sfera mijloacelor pe care le are la dispoziție; acesta impune o ierarhizare a scopurilor și satisfacerea celor mai importante scopuri).

Orice abordare realistă trebuie, în mod necesar, să fie personalistă (nu holistă), să țină seama întotdeauna și simultan de timp, incertitudine și răritate. Iată cum contextul natural al acțiunii umane impune constrângeri serioase din punct de vedere metodologic. Nu este deloc lipsit de importanță dacă premisele pe care ne construim raționamentul sunt realiste sau nu; dacă suntem conștienți de răritate, timp și incertitudine sau nu. Căutarea adevărului depinde în mod esențial de abordarea metodologică pe care o adoptăm,

de monedă ...), nimeni nu are voie să se angajeze în schimburi voluntare având ca obiect bunul bănește (monede străine, droguri) s.a.m.d.) și să plătească (toate tranzacțiile cu roșii trebuie să se facă la prețul x, toate fondurile private de pensii trebuie să aibă 25% din portofoliu investiții în titluri de stat); și prin impozitare.

În ordinea proprietății private are, desigur, reguli și mecanisme de impunere a respectării drepturilor de proprietate; însă aceste mecanisme sunt voluntare (producătorii de servicii de securitate, cei implicați în aplicarea legilor și arbitrarea conflictelor nu sunt monopoliști, ci se află în concurență (intrarea în ramură este liberă), iar resursele pe care le au la dispoziție depind de cererea consumatorilor de astfel de servicii); regulile, demonstrabile rațional, descoperite și nu simple decizii discreționare „legislative”, lămuresc că este proprietatea și cum poate fi ea dobândită legitim (pe piață se schimbă nu bunuri ci drepturi de proprietate asupra bunurilor), cazurile de agresiune etc., adică au menirea de a defini și proteja proprietatea.

6UHV³D'OWXUDO DQQSHUUh 2 @`P€À`00 2 ðP€@02 F p0€Pv@2 actenatural intr-
S U A (S U a U j A % H D O u Q) V R Ö F Y F € P P € v 8 H J D W ‡ D D ´ F

6UF(60D(HLX) dezvoltarea adev rului fiind natural legat de o metodologie corect . Acesta este
motivul primordial pentru care se discut despre metod în tiin .

S ilustr m pu in importan a realismului ca metod . Nu este indiferent dac
presupunem c o persoan X se afl sau nu se afl într SHWUPÀ P 0 0 \$` 0 0 D— Yb U W X U
avemevoie(Rousseau)atunc s-€ ð vB€ € 0 UDE` ` P € @ P 0 U4@ 0

sau utilizarea unor mijloace incompatibile cu scopul (natural fezabil) propus, a a cum ar fi combaterea s r ciei prin emisiunea de moned).

De asemenea, nu trebuie f cut confuzia între realism i materialism. Realismul nu se limiteaz la tangibil, ci la real, la existen . Faptul c oamenii au scopuri, c le ierarhizeaz în condi ii de raritate, c exist timp, c exist raritate, c întregul comportament uman este rezultatul alegerii etc. – toate acestea nu sunt deloc „pip ibile”, îns e dificil de sus inut c nu sunt reale. Departe de a fi realist, materialismul este reduc ionist, s r ce te realitatea de multe existen e.

Nici empirismul nu este mai apropiat de realism. Ca i materialismul, empirismul este reduc ionist, consider c numai ceea ce este tangibil exist i cerceteaz numai rela ii între m rimi tangibile i/sau m surabile într-o manier non-logic . Despre empirism, pozitivism i alte abord ri asem n toare vom vorbi mai pe larg la tratamentul mainstream al ciclului.⁴

Ceea ce vom face în continuare este s realiz m o reconstruc ie logic , pe bazele realiste expuse, a unei economii complexe, dinamice, cu o diviziune extins a muncii, i s vedem, comparativ, posibilit ile de formare a unor clustere de erori antreprenoriale în condi ii de pia liber (dobândire non-agresiv de resurse) i de interven ie (elemente de agresiune institu ionalizat inserate într-o ordine a propriet ii private), prezen a sau absen a modalit ilor agresive de apropiere fiind marca distinctiv a oric rui mod de organizare economic a unei societ i. R d cina ciclului nu se poate afla în alt parte. În

⁴ Atât empirismul cât i materialismul s-au n scut ca reac ii la teologia catolic sau, mai bine zis, la anumite excese ale acesteia. O anumit precizie i delimitare în discu ie este necesar i este limpede c îl po i convinge mai u or pe un musulman c utilitatea marginal este descreu toare sau c singura ordine non-conflictual este cea bazat pe proprietatea privat decât c Dumnezeu este Treime. De asemenea, este de necontestat faptul c supersti iile trebuie eliminate din discu ie. Îns materialismul i empirismul au exagerat în cealalt parte. Crezând c distruge vestigiile catolice, această mi care s-a ridicat împotriva bunului sim , alungând din realitate, cum am spus i mai sus, o sum întreag de existen e, invizibile sau nem surabile, i ridicându-se chiar împotriva oric rui tratament bazat pe logic i ra ionament, înlocuindu-le cu corela ii între m rimi m surabile, dup modelul socotit de ei perfect al fizicii, f când uitat, din ne tiin sau rea-voiu , faptul c paradigma tiin ei occidentale i primul domeniu tratat tiin ific, ra ional-logic-deductiv, a fost cel al dreptului. (Pentru un tratament detaliat al ideii c paradigma tiin ei occidentale este una logic i dezvoltat pentru prima dat în domeniul juridic vezi Berman, *Law and Revolution*; pentru o respingere a tezei r spândite de iluminism conform c reia evul mediu a însemnat “1000 de ani de întuneric”, vezi Edward Grant, *The Foundations of Modern Science in the Middle Ages*). Este important de re inut c a a-zisa procedur “ tiin ific ” dezvoltat în fizic i universal aplicabil a inut în loc dezvoltarea unor tiin e precum chimia timp de un secol, producând mai mult umor decât rezultate importante. Vezi studiul lui Gene Callahan, “Scientism Standing in the Way of Science”. Poate c „realizarea” cea mai grav a empirismului i materialismului o reprezint eliminarea discu iilor privind bazele teologico-filosofice ale ordinii sociale (vezi nota 1).

acest capitol ne vom ocupa de dinamica realist a unei economii libere, a unei ordini a propriet ii private, urmând s examin m în capitolul urm tor consecin ele introducerii de elemente interven ioniste în această ordine.

Discutarea situa iei în care omul se afl singur fa în fa cu natura lumineaz mai multe aspecte legate de subiectul care ne intereseaz , cel al form rii clusterelor de erori. Ac iunea uman este elementul fundamental ultim pe baza c ruia se es, se construiesc toate fenomenele sociale complexe, iar analiza ei ne descoper câteva adev ruri fundamentale legate de om i univers. De i ac iunea izolat nu este deloc o fic iune, importan a discu iei st nu atât în faptul c asemenea cazuri de ac iune izolat pot exista, ci mai ales în precizarea ra iunilor pentru care oamenii nu “se reîntorc la natur ”, abandonând leg turile cu semenii, lucru care st la îndemâna fiec ruia dintre noi în orice moment, ra iuni pe care numai o asemenea discu ie le limpeze te.

Întregul edificiu al economiei este pus în mi care de dorin a omului de a- i îmbun t i situa ia, de a- i dezvolta poten ialit ile fire ti. Universul exterior cap t importan pentru el pentru c numai aici g se te mijloacele necesare conserv rii fizice i împlinirii unei mari p r i din dorin ele care-l definesc ca persoan . *Valoarea* nu este altceva decât importan a pe care o dobândesc diverse obiecte din universul exterior pentru om. Analiza economic porne te din interiorul omului, de la scopurile pe care el î i propune s le ating , i merge logic c tre exterior, c tre universul bunurilor, al *mijloacelor* de care depinde realizarea acestor scopuri.⁵

Ac iunea uman se desf oar în condi ii de raritate: sfera scopurilor este mult mai extins decât sfera mijloacelor pe care omul le are la dispozi ie pentru realizarea scopurilor. Ierarhizarea scopurilor în func ie de importan a lor este esen ial i natural

⁵ Economia nu se confund sau suprapune cu psihologia pentru c ea nu se ocup de modul în care se formeaz i se aleg scopurile de c tre persoane. Economia pleac de la cap tul acestui proces, luând scopurile ca date ultime i analizând logica ac iunii umane, a c ut rii naturale de mijloace pentru satisfacerea acestor scopuri.

pentru ac iunea uman în condi ii de raritate. reprezint posibilitatea de a- i satisface cât mai multe din dorin ele pe care le ai.

Orice ac iune are o component subiectiv (obiectele din natur nu au o valoare intrinsec ci importan a lor este derivat din importan a scopurilor persoanelor; ac iunile persoanelor reprezint o proiectare a ierarhiei lor teleologice interioare) i o component obiectiv (satisfacerea nevoilor se love te de anumite constrângeri impuse de universul exterior; nu po i alege orice mijloc pentru atingerea unui scop (e dificil s - i potole ti foamea dac mijlocul ales este privitul la soare), ci mijloace capabile s duc la realizarea scopului propus; scopurile imposibile sau dorin ele absurde trebuie abandonate etc.).

Comportamentul uman este, la fiecare moment, rezultatul faptului c omul alege, ghidat de scara de valori personal , subiectiv . Omul alege scopurile de atins i mijloacele din universul exterior pe care le consider potrivite pentru a avea succes. Ac iunea const în dobândirea mijlocului (prin colectare sau interven ia asupra universului exterior, în scopul transform rii lui în sensul dorit) i direc ionarea lui spre satisfacerea nevoii.

Fiecare persoan este unic . Aceast unicitate se manifest i la nivelul alegerii mijloacelor i a scopurilor. A a-numita piramid a lui Maslow trebuie luat cu mult precau ie. Sunt destule persoane care ar refuza mijloacele necesare conserv rii, dac dobândirea lor ar fi condi ionat de renun area la anumite valori morale sau “superioare”. Lumea real nu este populat cu robo i identici i utilitari ti.

Omul în ac iune constat repede c universul exterior îi pune la dispozi ie foarte pu ine bunuri finale sau de consum, adic bunuri ce pot fi direc ionate imediat c tre satisfacerea nevoilor. Un obiect din natur nu devine bun în mod automat, ci atunci când sunt întrunite simultan mai multe condi ii: a) existen a unui scop asumat de o persoan ; b) obiectul s aib capacitatea (natural sau produs al imagina iei persoanei) de a realiza acel scop; c) persoana s cunoasc , s aib informa ii despre capacitatea bunului de a satisface nevoia; d) obiectul s fie la îndemâna persoanei. Toate condi iile sunt importante. Prima ne arat c nu exist loc pentru o tiin economic desprins de preferin ele persoanei; în afara preferin elor nu exist decât obiecte. Un bun este o

realitate care nu se poate observa cu ochiul liber ci poate fi derivat numai dintr-o relație cu preferințele. Distincția dintre capacitatea naturală, reală a obiectului de a satisface o nevoie și capacitatea imaginară, închipuită este iarăși esențială. Chiar numai capacitatea atribuită imaginar este de ajuns pentru a transforma obiectul respectiv în bun (latura subiectivă a acțiunii); însă pentru succesul unei acțiuni capacitatea atribuită trebuie să fie reală, altfel eșecul, *eroarea* nu va putea fi evitat (latura obiectivă a acțiunii). De asemenea, bunul nu devine bun automat, nu-și revelează singur însușirile ci acestea sunt *descoperite* de omul în acțiune; fără aceste informații, obiectul tangibil rămâne în afara

de producție. Structura producției este prelungirea sau exprimarea în plan material a persoanei, este reflectarea încercărilor ei de a-și îmbunătăți situația în lume, a a cămătie mai bine. Concentrarea pe structura producției, pe agregarea ei, pe descoperirea de relații cantitative constante între diverse agregate, independent de agentul activ, de creatorul întregului edificiu, este un exercițiu de putere în folos.⁶ Întreaga construcție este fără sens în absența preferințelor persoanei.

Un alt aspect important în ceea ce privește natura producției. Existența structurii stadiale a producției nu schimbă nimic din explicația fundamentală a valorii: importanța bunurilor derivă din capacitatea lor estimată personal de a realiza scopurile alese de omul în acțiune. Valoarea bunurilor finale derivă direct din intensitatea valorii scopurilor pe care persoana își propune să le atingă; valoarea factorilor de producție derivă din capacitatea lor de a contribui la realizarea bunurilor finale. Actele de producție de la diverse stadii nu sunt creatoare de valoare, nu adaugă valoare în mod independent vreunui produs. Nu există în economie nici un loc pentru așa-numita “valoare adăugată”, pentru simplul motiv că valoarea nu se adaugă prin muncă, ci se atribuie de către persoană. Procesul de producție nu creează valoare ci esența lui stă în modificarea obiectelor din universul exterior în *forme fizice* mai potrivite satisfacerii nevoilor umane. Esența producției în ceea ce privește transformarea fizică a resurselor, nu de îmbibarea bunurilor cu “valoare”. Omul nu creează ci transformă ceea ce există deja. Atribuirea de valoare este un proces care, în structura producției, începe dinspre om, dinspre structura preferințelor sale și se prelungește în structura producției. Ideea valorii create prin producție este infirmată atât de existența unor bunuri care nu sunt rezultatul unui proces productiv (bunurile finale deja existente în natură), cât și de existența și posibilitatea realistă a existenței unor bunuri, rezultat al unui proces productiv, inutile la momentul consumului.⁷

Factorii de producție au în general , pot participa la producerea mai multor bunuri. Resursele au *grade diferite de specificitate*, în funcție de numărul de utilizări alternative pe care îl au (există factori absolut specifici – cu o singură utilizare –

⁶ Mai multe despre aceste aspecte în partea dedicată mainstreamului actual din știința economică.

⁷ Exemplu: vinul sau carnea de porc pentru o persoană izolată care s-a convertit la islamism după încheierea procesului de producție.

i factori relativ non-specifici, cu o multitudine de utilizări⁸). Cum factorii de producție sunt rari, producția se confruntă cu o problemă majoră: selectarea pentru producție a bunurilor de consum care sunt cele mai importante pentru persoană și direcționarea factorilor de producție rari către acele utilizări din mulțimea utilizărilor posibile care duc la realizarea acestor bunuri cu contribuție maximă la bunăstarea persoanei care acționează. *Risipa* în economie nu înseamnă altceva decât angajarea factorilor de producție cu utilizări multiple în producția unor bunuri mai puțin importante.

Deși într-o asemenea lume, a acțiunii izolate, nu există și nu poate exista monedă, costul este prezent. Angajarea într-un anumit curs al acțiunii presupune renunțarea la alte alternative posibile; producerea, cu factorii de producție rari, cu utilizări alternative, a bunului **a** înseamnă renunțarea la producerea bunurilor **b** sau **c**. Costul producerii lui **a** este un *cost de oportunitate*, dat de renunțarea la cea mai bună alternativă, producerea, de exemplu, a lui **b**.

Cum factorii de producție reprezintă bunuri de consum în stare potențială, potențialitate realizată prin combinarea efectivă a factorilor, este limpede că abundența naturală a factorilor de producție și a bunurilor de consum în universul exterior este una din condițiile bunăstării umane.

Chiar în condiții de izolare, omul are, pe lângă producție (combinarea simplă a factorilor naturali) și alte posibilități de a-și spori bunăstarea. Orice proces de producție se desfășoară conform unei idei, unei tehnologii. Aceste rețete, numite *tehnologii*, pot contribui la creșterea producției fie prin sporirea cantității produse de bunuri finale deja existente (merele pot fi culese direct din pom sau pomul poate fi scuturat), fie prin realizarea unor bunuri finale noi.

Legat de tehnologii, câteva aspecte importante merită o scurtă discuție. În primul rând, trebuie spus că sunt foarte puține tehnologiile, ideile de producție, care se duc în mod direct și imediat la sporirea producției (exemplu: scuturarea pomului în loc de culegerea merelor unul câte unul). Tehnologiile care contribuie semnificativ la sporirea

⁸ Nu există factori absolut non-specifici în universul în care trăim. „Nu poți să faci din orice, orice” este o frază fundamentală în teoria capitalului și a producției. Un factor non-specific se mai numește și *convertibil*.

produciei presupun, a a cum se va vedea mai departe, *acumulare de capital*, lucru mai complicat de realizat. În al doilea rând, problema fundamentală a producției nu este una tehnologică, inginerescă, ci una economică, . Majoritatea inovațiilor neglijează, pe lângă necesitatea acumulării de capital, faptul că producția nu este o realitate fizică, ci una înrădăcinată în preferințele oamenilor. Ceea ce ne pune la îndemână tehnologia sunt combinații variate ale factorilor cu utilizări alternative; care dintre aceste nenumărate variante sunt cele mai bune presupune acte de alegere bazate pe scări de preferințe, pe o estimare a capacității diverselor combinații de a genera acele bunuri care sporesc cel mai mult bunăstarea persoanei. Cum majoritatea tehnologiilor presupun transferuri de resurse dinspre producția de x spre producția de y, decizia presupune posibilitatea, pentru actorul izolat, de a decide dacă această realocare este creatoare de bunăstare sau promotoare a risipei în sens economic. Decizia pur tehnologică, „independentă”, „tehocratică”, desprinsă de considerații *personale* legate de preferințe, este imposibilă: cum putem decide dacă sporirea cu 10 unități a producției de y este mai bună decât diminuarea cu 7 unități a producției de x? Decizia poate fi luată numai de către persoana în acțiune, pe baza intensității preferințelor personale.

această situație este similară, din punct de vedere al preferințelor, cu decizia privind retragerea de factori de producție dintr-o linie de producție pentru a fi angajați în altă linie. În acest din urmă caz, persoana în acțiune trebuie să decidă dacă sporul de bunăstare estimat din creșterea producției de y este suficient pentru a compensa pierderea de bunăstare rezultată din diminuarea producției de x . În cazul producției de bunuri de capital, producătorul trebuie, pe perioada cât este angajat în realizarea bunului de capital, să consume resurse (bunuri de consum, inclusiv cele derivate din timpul liber) deja produse, să nu producă o cantitate suplimentară de bunuri finale. El trebuie să renunțe în prezent la o cantitate de bunuri finale pentru a dobândi în viitor a) o cantitate mai mare din aceleași bunuri finale sau b) alte bunuri finale.

Timpul joacă un rol crucial în structura producției. Satisfacerea unei nevoi *mai devreme* sau *mai târziu* nu este indiferent persoanei în acțiune. Ceteris paribus, orice persoană preferă să-și realizeze scopurile cât mai repede. Cu alte cuvinte, fiecare om are o *curbă de timp*, care nu este altceva decât manifestarea pe planul temporal a aprecierii subiective a bunurilor. Oamenii preferă, ceteris paribus, bunuri de consum *prezente* sau rezultate din acte de producție întinse pe perioade de timp mai scurte unor bunuri *viitoare*, rezultate din procese de producție mai lungi.¹⁰ Preferința de timp este de logică

¹⁰ Negarea preferinței de timp vine în contradicție cu acțiunea umană: activitatea economică este rezultatul dorinței persoanei de a-și îmbunătăți situația, dorință „turnată” în preferințe de intensități diferite, prelungite în universul fizic prin acte de producție care alcătuiesc structura producției. A prefera realizarea *mai târziu* a scopurilor neagende dependente de activități economice de persoană pentru că, la extrem, persoana ar putea prefera realizarea scopurilor după încheierea existenței fizice prezente sau după intervale absurde, care depășesc existența fizică. Un asemenea comportament este incompatibil nu numai cu natura umană (omul dorește să-și îmbunătățească situația *proprie*) ci și cu supraviețuirea, orice om având nevoie de un minim de bunuri finale pentru a se conserva în existență.

Preferința de timp nu trebuie confundată cu hedonismul sau cu principiul „trăiește-te clipa”. Ea susține doar că acțiunea umană presupune utilizarea de mijloace pentru atingerea scopurilor și este absurd să dorești să-ți realizezi scopurile mai târziu atât timp cât poți face mai devreme, ceteris paribus. Acest ceteris paribus este important pentru că el nu este întotdeauna împlinit și din absența lui obținem răspunsul la anumite probleme. De exemplu, orice persoană care dorește ciocolată, dorește să dispună de o anumită cantitate cât mai repede. Ciocolata aflată la dispoziția persoanei este un bun prezent. Dacă persoana dispune de cinci unități de consum numai două, acest lucru nu intră în contradicție cu preferința de timp. În exact condiția „ceteris paribus” este cauza. Unitățile de ciocolată pot fi consumate în prezent sau în viitor. Consumul prezent încetează atunci când intensitatea estimată a satisfacției derivate din consumul viitor este mai mare decât intensitatea (descrescătoare) a satisfacției derivate din consumul prezent. Tot faptul că celelalte condiții nu rămân deloc neschimbate dovedește soluția și pentru cazul în care preferăm consumul *mai târziu* o unitate cu soia decât să consumăm *acum* ambele unități singur: cele două bunuri sunt doar fizice, nu economice, identice. Preferința de timp se referă la bunuri economice, *praxeologice*, nu fizice, identice. Exemplul sticlei de vin care va fi consumat în viitor și nu în prezent a fost cutărier în teoria preferinței de timp (vinul vechi este apreciat mai mult decât cel nou, sunt două bunuri economice deosebite). De asemenea, preferința de timp nu intră în contradicție cu credința în viaa veșnică; cine oferă milostenie în speranța unei răsplătiri pe

relaiei mijloc-scop: mijloace tot mai îndepărtate în timp fac tot mai îndepărtată realizarea scopului.¹¹

Exemplul unui inginer luat pe o insulă pustie ilustrează perfect câteva idei importante din teoria capitalului. Deși pe deplin familiarizat cu ultimele descoperiri în materie de tehnologie, el va fi obligat să recurgă la cele mai scurte procese de producție, singurele capabile să-i asigure supraviețuirea, în ciuda productivității lor inferioare. Deși pe tele poate fi prins în cantități incomparabil mai mari cu undea, cu barca în vodul sau cu nava de pescuit, inginerul trebuie la început să se mulțumească cu ceea ce prinde cu mâna din râu. Dacă pentru supraviețuire are nevoie de minim patru pești pe zi iar el prinde cu mâna 5, procesele mai lungi și mai productive trebuie să mai aștepte, bunurile de capital - barca, în vodul, nava – necesitând producția. Dacă pe teritoriul undei îi ia trei zile, el nu se poate apuca de treabă decât după 12 zile, timp suficient pentru a economisi, prin reducerea la minim a consumului, suficiente bunuri finale pentru a putea supraviețui în perioada de producție a bunului de capital.¹²

Angajarea în procese mai capitaliste, mai lungi, nu este automat și nu depinde doar, ca în exemplul anterior, de asigurarea subsistenței pe perioada producerii bunului de capital. Decizia de a produce bunuri de capital și de a utiliza procese de producție mai lungi și mai productive depinde de aprecierea subiectivă superioară a rezultatului estimat al producției cu capital în raport cu diminuarea prezente a consumului. Cei cu o preferință de timp mare pun o valoare mare pe bunurile de consum prezente, renunțându-le greu la ele și, în consecință, economisesc mai greu. Cei cu o preferință de timp mic sunt mai dispuși să facă sacrificii în prezent pentru a-și spori nivelul de trai în viitor.

celălalt răm, renunțând la un consum prezent, acționează în perfectă consonanță cu relația mijloc-scop: utilizează un mijloc adecvat pentru a atinge un scop.

¹¹ Suntem de acord cu Guido Huelsmann că relația mijloc-scop este esențială pentru înțelegerea teoriei capitalului, dobânzii, producției. Însă nu suntem de părere că preferința de timp trebuie limitată doar la utilizările la momente diferite în timp ale mijlocului. Pentru a explica diferența de valoare dintre factorii de producție și bunul final sau dintre stadiile intermediare ale unui bun, el pleacă de la afirmația că există o diferență naturală de importanță pentru persoana în acțiune între mijloc și scop: mijlocul este mai valoros decât scopul tocmai pentru că este mijloc. Pentru noi însă este un mister ce altceva ar putea face diferența între bunul final și factorii de producție în afara faptului că actul de producție, de combinare a lor pentru obținerea bunului final, *ia timp*. Dacă transformarea ar fi instantanee, ar mai exista vreo diferență între cele două? Tocmai de aceea rămânem la părerea că preferința de timp rămâne factorul explicativ fundamental și pentru relațiile mijloc-scop din interiorul structurii producției. Vezi J. G. Huelsmann, "A Theory of Interest". Nici opinia sa conform căreia suma de bani cedată nu este un bun omogen cu suma de bani primită nu ni se pare corect.

¹² Noi mergem pe o variantă posibilă de economisire și acumulare. Sigur că inginerul poate prinde și 4 pești în 4/5 din zi iar în rest să lucreze la undea, pe care o termină în 15 zile etc.

Un aspect crucial al acumulării de capital este de în alegerea corectă a rolului bunurilor de consum în cadrul procesului și în cadrul structurii producției. Fără bunuri finale economisite, prin reducerea consumului, nu este posibil realizarea bunurilor de capital. Este esențial să în alegem ca fundamental pentru dezvoltarea unor procese de producție mai productive nu este consumul ci *diminuarea consumului*; nu consumul ci *bunurile de consum*. Acestea se transformă într-un factor de producție indispensabil, în singura posibilitate de susținere a efortului uman pe parcursul producerii bunului de capital.

Nu există economisire fără scop. Bunurile finale economisite vor fi fie consumate la un moment ulterior (consum pur, urmare a aprecierii subiective superioare a satisfacției viitoare în raport cu satisfacția prezentă a unor unități din oferta totală a bunului), fie consumate pentru a susține producerea unor bunuri de capital (consum productiv).

Susținerea unei structuri capitaliste presupune în mod similar decizii voluntare care implică economisire, adică reducerea consumului în raport cu nivelul care ar fi putut fi atins. Înlocuirea undei ei nu se poate face decât punând deoparte cantitatea necesară de pe te pentru perioada în care noua undă va fi produsă. Reducerea consumului de această dată este mai puțin dureroasă, ea putând fi făcută în condițiile creșterii bunăstării sau a nivelului de trai; consumul trebuie redus doar relativ și nu absolut.

Având în vedere popularitatea redistribuției în vremurile moderne, deși în discuție se află o persoană care acționează în izolare, nu ne putem împiedica să observăm că efectele consumului tuturor bunurilor finale sunt dezastruoase. *Structura de capital a unei consumul bunurilor finale. Bunurile finale sunt factori de produ*

Dacă inginerul din exemplul de mai sus consumă toată producția de pe te, . Pentru o comunitate mai extinsă consecințele sunt și mai dramatice, supraviețuirea unei mari părți din comunitate fiind în joc odată cu dispariția bunurilor de consum.

Doar o precizare la final: unii autori numesc economisirea sau .¹³ Deși ca metafore pot fi utile, trebuie înțeles că acest fond nu este omogen și că, repetăm, angajarea în producerea bunurilor de capital nu depinde de asigurarea

¹³ Shostak sau Strigl. Mises, deși utilizează și el expresia, o în alege corect.

subzisten ei. Economisirea este alcătuită dintr-o varietate de bunuri de consum iar mulți dintre cei care produc bunurile de capital pot pretinde și obține mult peste nivelul de subzistență.

Omul acționează în condiții de incertitudine, de ignoranță în privința viitorului. Acesta este un dat natural de care actele de alegere ale omului, deciziile sale cu privire la modul în care utilizează resursele naturale și corporale, trebuie să țin seama.

Acțiunea umană este însă îndreptată exact către îmbunătățirea situației viitoare a omului. Din această cauză, omul este obligat să *anticipeze* cum va arăta universul în absența acțiunii lui, care vor fi consecințele diverselor schimbări posibile pe care el le poate efectua și să aleagă modalitatea cea mai bună pentru el de transformare a universului. Acțiunea umană este ontologic antreprenorială, orientată spre viitor.

În mod concret, întreaga structură a producției este dezvoltată de persoană pentru satisfacerea preferințelor personale. Această structură a producției se confruntă cu incertitudinea pe mai multe planuri. Cum bunurile finale vor fi disponibile după o perioadă mai lungă sau mai scurtă de timp, persoana în acțiune va fi obligată să anticipeze intensitatea nevoilor viitoare și să structureze producția în așa fel încât să rezulte bunurile cele mai capabile să satisfacă *acele nevoi*. Cum preferințele umane se schimbă, acest act de previzionare a nevoilor viitoare este unul extrem de important pentru succesul acțiunii.

Omul trebuie, de asemenea, să aleagă rețetele tehnologice optime și localizarea cea mai bună pentru diversele activități productive. Risipirea unor resurse rare, care puteau fi utilizate pentru extinderea structurii producției și creșterea bunăstării (prin creșterea cantității de bunuri finale produse), este consecință inevitabilă a unor decizii eronate în privința tehnologiilor și localizării. Descoperirea unor locuri de producție care asigură o productivitate a efortului uman egal sau superioară cu cea rezultată în prezent din acțiunile desfășurate în condiții mai puțin generoase dar *cu bunuri de capital*, rezultate din economisire, duce la abandonarea vechii locații dar și a bunurilor de capital. Economisirea și investirea (producerea bunului de capital) au fost prost gestionate, economisirea putând să fi servit la producerea altor bunuri de capital, mai utile, sau la

îmbunătățirea nivelului de trai prin consum imediat sau amânat. Lucrurile stau la fel și cu ideile de combinare a factorilor (tehnologiile).

reprezintă un alt aspect care depinde de capacitatea antreprenorială a persoanei. Pentru procesele de producție mai lungi și care necesită bunuri complementare (naturale sau produse), este necesar ca aceste bunuri complementare să fie disponibile pentru producție la momentul potrivit, nu mai târziu.¹⁴ Mai mult, ele trebuie să vină în cantități suficiente, altfel procesul de producție are de suferit. Natura factorilor complementari, cantitatea lor și momentul disponibilității sunt elemente esențiale pentru reușita proceselor de producție.

Incertitudinea, totuși, nu afectează toate aspectele acțiunii în univers. Există legi, fizice și în sfera acțiunii umane, imuabile, perfect predictibile. Utilizarea rațiunii și știința ar fi de prisos într-o lume a incertitudinii totale, o lume în care nu s-ar mai putea spune nimic despre nimic.¹⁵

Omul încearcă întotdeauna să facă tot ce-i stă în putință să evite eecul. Orice alternativă aleasă este întotdeauna considerată de persoana în acțiune ca fiind cea mai bună (ex-ante) dintre alternativele realiste, posibil de executat. Ex-post, după terminarea procesului de producție sau după producerea evenimentului, acțiunea se poate dovedi un succes sau o eroare. Eroarea și succesul sunt natural implicate în acțiunea umană în condiții de incertitudine.

Deși viitorul este incert, persoana în acțiune poate previziona corect circumstanțele relevante din viitor și lua decizii care vor fi încununată de succes.

incertitudinii.

Nimeni nu poate spune la momentul concret al deciziei antreprenoriale dacă respectiva decizie este una eronată sau corectă. Încă nu s-a descoperit rețeta prin care nevoile viitoare și deciziile optime din structura producției să poată fi prezise cu certitudine.

¹⁴ Benzina pentru tractor trebuie să fie disponibilă la momentul potrivit, al semnatului sau aratului, nu iarna sau când nu este nici o lucrare agricolă, cum se întâmplă pe la noi sau prin Uniunea Sovietică. Consecințele sunt limpezi: pierderea recoltei.

¹⁵ Pentru o critică a implicațiilor incertitudinii radicale, vezi H. H. Hoppe, „On Certainty and Uncertainty – Or: How Rational Can Our Expectations Be?”.

Analiza comparativ realist între alegerea concret a persoanei și ceea ce ar fi putut alege reprezintă esența analizei echilibrului. Analiza echilibrului se aplică la nivel personal pentru că numai persoana acționează și nu alte entități. Analiza echilibrului, explicarea ex-post a succesului prin comparație cu eroarea/erorile potențiale, depinde în mod esențial de eliminarea confuziei real-material. Confundarea palpabilului cu realul constituie o eroare imensă. Orice acțiune umană are două părți cât se poate de reale în *invizibile, nemateriale*: scopurile și alternativele potențiale, nerealizate. Eroarea și succesul nu pot fi înțelese decât în termeni comparativi realiști: eroarea reprezintă alegerea, din gama proiectelor realizabile, a altui proiect decât acela care se soldează cu producerea celui mai important bun din punctul de vedere al preferințelor personale; succesul reprezintă alegerea celui mai important curs al acțiunii sau proiect.

Analiza echilibrului este implicată de acțiunea umană. În orice acțiune umană este prezent ex-ante posibilitatea eșecului și succesului. Absența incertitudinii este incompatibilă cu acțiunea umană, cu universul în care trăim. Cunoașterea viitorului implică irelevanța acțiunii, rezultatul fiind același. Ideea alternativelor realiste, cu rezultate diferite în ceea ce privește bunăstarea persoanei, este prezentă în orice discuție rațională și în instituțiile sociale. Aderarea strictă la ideea de soartă face inutile sau absurde tribunalele, poliția etc. Reproșul făcut unei persoane, explicația unui eșec personal implică analiza echilibrului, posibilitatea de a fi făcut altfel.

Prezentarea succintă a fundamentelor acțiunii umane în izolare a fost făcută și pentru a contrasta analiza praxeologică realistă, bazată pe acțiunea umană personală cu tratamentul mainstream al problemelor similare (detaliat în partea a doua a lucrării), dar mai ales pentru a trage anumite concluzii legate de tema care ne interesează, ciclul economic.

Din analiza structurii producției pe care tocmai am prezentat-o rezultă că accentul în explicarea problemelor legate de ciclul economic trebuie să cadă pe evaluarea umană a diverselor evenimente și rezultate și nu pe latura fizică

persoană

Toate definițiile date ciclului economic în termeni pur fizici, materiali au probleme serioase tocmai pentru că activitatea umană este îndreptată în direcționat spre structura preferințelor persoanei în acțiune. De aceea discuția privind ciclul economic la acest moment este mai slabă decât cea privind acțiunea în societate, ea este utilă pentru scoaterea în evidență a câtorva aspecte.

Să extindem puțin discuția referitoare la definițiile pur fizice, care se concentrează pe structura producției independent de preferințe. Întâlnim o serie întreagă de asemenea definiții, aplicabile atât acțiunii izolate cât și acțiunii în societate. Ciclul economic s-ar referi, conform lor, la „fluctuații ale activității economice generale”, la „perioade de recesiune și expansiune prin care trece o economie din cauza faptului că producția nu are o creștere continuă în timp”, la „mişcarea neregulată de ascensiune și scădere a activității economice” sau la „mişcările de flux și reflux ale producției reprezentate de perioade de expansiune și recesiune”, ca să nu luăm decât câteva.

Este esențial să nu fie atașate etichete morale sau termeni cu conotații de bine-rău (expansiune, creștere, ascensiune, avânt, prosperitate, pe de o parte, iar pe de alta, depresiune, criză, prăbușire, recesiune, scădere, declin etc.) unor fenomene observate independent de acțiunea persoanei. Scăderea producției de bunuri tangibile poate fi dorită sau nedorită de o persoană, concomitent cu creșterea producției de bunuri netangibile sau necomercializabile (într-o economie mai extinsă). O persoană în izolare poate prefera reducerea producției bunului x pentru a citi mai mult sau pentru a se ruga sau pentru altă activitate ce intră în categoria bunurilor de tip „timp liber”.

Accentul trebuie să cadă nu pe variațiile, fluctuațiile etc. ale producției ci pe *eroare* (într-un context multi-personal). Într-un context izolat nu se poate pune problema creșterilor sau scăderilor involuntare ale producției. Însă trebuie repetat că scăderile dorite, voluntare sunt optime (ex-ante) din punctul de vedere al acțiunii și bunăstării personale.

Mai mult, ideea că producția trebuie să crească, automat, nu este compatibilă cu analiza personalist-realistă a acțiunii umane. Structura producției nu este „un organism viu”, independent, care se „dezvoltă”, „crește” automat. Structura producției este rezultatul acțiunii umane ghidate de preferințe, inclusiv preferința de timp. Nici

economisirea și investirea și nici alte fenomene economice nu sunt predestinate robotic să crească, nici cu 3% și nici cu alt procent.

Evitarea erorii și realizarea cu succes a diverselor procese productive depind în mod esențial de

. De *a priori* nu se poate spune nimic despre prezența sau absența erorilor antreprenoriale în masă în situația acțiunii umane în izolare, iar soluțiile *ad-hoc-cauzale* de evitare a lor sunt excluse, sunt câteva elemente care merită punctate. Principalul aspect care trebuie subliniat este de faptul că, date fiind circumstanțele precum *durata* relativ scurtă și *complexitatea* redusă a proceselor de producție, necesitatea previzionării nevoilor viitoare *personale*, cunoașterea personală a condițiilor concrete de producție și relativa lor stabilitate, coordonarea și controlul diverselor procese productive pot fi realizate mai ușor decât într-o economie complexă, cu o diviziune extinsă a muncii. Concluzia ar fi că formarea unor clustere de erori ar fi puțin probabil; mai mult, posibilitatea de prelungire în timp a comportamentului eronat este mult redusă iar repunerea structurii producției în acord cu structura preferințelor ar fi mai simplă.¹⁶

Eroarea generalizată presupune formarea unor discrepanțe consistente între stocul de resurse și anticipările persoanei privind acest stoc sau previzionarea total eronată a preferințelor viitoare.¹⁷ Ambele situații, dar mai ales prima, pot fi cu dificultate obținute într-o lume a acțiunii izolate, unde contactul persoanei cu resursele este nemijlocit. Însă, mai important este faptul că

¹⁶ Nu trebuie concluzionat că acțiunile prezente corectează erorile trecute. Chiar din faptul că acțiunea umană este direcționată spre viitor se poate vedea că erorile trecute nu mai sunt relevante pentru acțiune decât din punctul de vedere al condițiilor prezente de desfășurare a acțiunii.

¹⁷ Nu oferim aici o explicație causală a erorii ci mai degrabă o definiție, o descriere a *naturii* erorii. Pentru a vedea mai limpede acest lucru trebuie să punem întrebarea: ce cauzează anticipările eronate privind stocul de resurse sau intensitatea și tipul preferințelor viitoare? Răspunsul este limpede: nu ținem. O explicație științifică, determinist-cauzală este imposibilă. În consecință, și corectarea ex-ante a erorii, de exemplu sub forma unor măsuri concrete sau a unui program de măsuri, este imposibilă. Considerațiile de mai sus clarifică limitele analizei echilibrului, ale studiului comparativ al succesului și erorii și ale aplicării lui sistematice la situații concrete. Iată doar unul din argumentele dificultății aplicării analizei echilibrului: „To apply equilibrium analysis we more or less have to start each second anew. Each moment a new situation –and thus a new problem– is given and acting man has to act successfully under these conditions. The rapid appearance and disappearance of problems makes it difficult and senseless to develop standard solutions.” J. G. Huelsmann, „The A Priori Foundations of Property Economics”, *Quarterly Journal of Austrian Economics*, vol. 7 no.4, 2005, p. 63.

. Ele sunt naturale. Economia le poate descrie și explica în termeni generali, legați de capacitatea anticipativă și acte de alegere.

Empiric, acțiunea uman izolată nu înregistrează clustere de erori și nici fenomene de recurență a erorilor în masă. Acest „succes instrumental” vine de capacitățile antreprenoriale înscute ale omului și de manifestarea lor cu succes într-un mediu în care nu e constrâns decât de legile naturale. Această concluzie istoric optimistă este importantă, arătând că de orice este posibil, firea lasă pu în loc neantul și rului extins pe scară largă, împotriva ciora analiza științifică, rațional-cauzală este neputincioasă.

Ca un rezumat: în condiții de acțiune uman izolată, de dobândire originală de resurse și de transformare personală, teoria ciclului economic are puține contribuții de adus și toate de natură intelectuală, fără relevanță practică.¹⁸ Nici o eroare nu poate fi evitată în mod sistematic de către o persoană în izolare și care svin din stpânirea analizei clusterelor de erori și a recurenței lor în aceste condiții. Încurajator este faptul că studiile empirice arată că dezastrele la nivelul alocării în izolare sunt improbabile, dorința omului de reu și instrumentele naturale pe care le are la dispoziție prevalând asupra hazardului.¹⁹ Cu alte cuvinte, analiza ciclului în izolare ne spune că există posibilitatea dezvoltării de clustere de erori și de revenire recurentă a lor, însă această posibilitate nu poate fi corectată prin aplicarea științei economiei; de asemenea, o asemenea utilizare a economiei este și inutilă, posibilitatea menționată fiind greu de activată în realitate. Ceea ce ne arată această analiză este că trebuie să respingem materialismul, analiza structurii producției desprinsă de preferințele persoanei. Urmarea logică este abandonarea asocierii scderii producției de bunuri tangibile cu scderea bunăstării. Variațiile, fluctuațiile *voluntare* ale producției sunt optime din punctul de vedere al persoanei care acționează. Analiza ciclului trebuie să se concentreze pe eroare, pe formarea clusterelor de erori și pe factorii care favorizează recurența lor. Analiza ciclului are consecințe practice numai în măsura în care identifică factori instituționali, sistematici și evitabili, care generează erori

¹⁸ Vom vedea că nu același lucru se poate spune despre acțiunea în societate.

¹⁹ Când spunem „studii empirice” nu ne gândim în primul rând la studii economice sau de alt tip apărute în reviste de prestigiu ci la faptul că nu există o „tradiție”, o evidență empirică documentând asemenea erori în suficiente cazuri și care s nască la teptarea că în izolare omul va dezvolta o structură producției demnă de filmele de comedie sau de groază. Mai degrabă, reacția naturală este una de anticipare a unor dificultăți *naturale* extraordinare și a unui efort imens, însă încununat de supravieuire în condiții de coerență a brumei de structuri productive ce se poate realiza în condițiile mai mult sau mai pu în vitrege.

în masă și recurența erorilor. Nici un asemenea factor nu poate fi identificat pentru acțiunea în izolare.

Începem analiza fundamentelor acțiunii umane în izolare și a fenomenelor legate de ciclul economic într-un asemenea univers cu câteva observații legate de teoria producției și a creșterii. Persoana în izolare dispune de propria energie () pentru a transforma *resursele* din universul exterior. Măsură în care acest efort va fi direcționat spre transformarea universului exterior depinde de preferințele persoanei pentru bunuri, altele decât cele de tipul “timpului liber”, adică de exercitarea forței de care dispune pentru activități recreative sau care în vedea întoarcerea în sine. În mod natural, conservarea persoanei presupune un minim de efort direcționat spre transformarea universului exterior. Pe scurt, bunăstarea persoanei depinde, în aceste condiții de: 1. Calitatea anticipărilor antreprenoriale ale persoanei privind preferințele viitoare; 2. Abundența resurselor naturale și calitatea informațiilor privind localizarea optimă a producției; 3. Calitatea informațiilor privitoare la modalitățile de combinare a factorilor de producție rari (tehnologiile); 4. Preferințele de timp, care-i permite alocarea de resurse (prin economisire) pentru procesele de producție mai lungi și mai productive, condiționate de producerea bunurilor de capital (investire). Economisirea este cheia prosperității și a creșterii economice. Creșterea economică nu implică în nici un fel vreo criză sau eroare inerentă; economisirea poate fi integrată fără probleme în sistemul productiv prin investire. Esențiale pentru abundența bunurilor finale nu sunt consumul sau apetitul pentru consum al omului izolat ci capacitatea sa de a renunța la un consum prezent și a alocă resursele astfel eliberate spre producerea de bunuri de capital, de instrumente mai puternice în lupta cu raritatea. Totul, talentele ingineriești și informațiile privitoare la condițiile de producție sunt subsumate de efortul antreprenorial, de satisfacerea nevoilor viitoare. Chiar și într-un asemenea univers simplu vor exista două tipuri de resurse neutilizate: resurse neutilizate naturale, pentru care nu există factori complementari suficienți, angajați în celelalte procese productive, socotite mai importante (forță de muncă, factori produși (bunuri de capital), alți factori complementari, unii absenți total din peisaj); resurse neutilizate produse (pentru care, de asemenea, nu există factorii complementari necesari). Majoritatea resurselor din universul izolat se află în prima categorie. În cea de-a doua intră factorii produși și care se constituie în erori

antreprenoriale: factorii complementari necesari, inclusiv re etele tehnologice, nu sunt disponibili sau (cu excep ia tehnologiilor, care nu sunt bunuri rare) trebuie angaja i în procese mai importante. A continua s utilizezi ace ti factori produ i, în m sura în care acest lucru este *tehnic posibil*, constituie o eroare antreprenorial

Abandonarea lor este un act ra ional, nu o nebunie. În acest lucru este evident numai luând în considerare ac iunea în condi ii de raritate i îndreptat spre satisfacerea preferin elor, nu un univers fizic gol sau unul al abunden ei. Realitatea impune constrângeri ac iunii. Descoperirea unui nou proces tehnologic sau a unei noi localiz ri, superioare, a produc iei nu va duce automat la abandonarea vechilor tehnologii (i bunuri de capital care le încorporeaz) sau loca ii. Abandonarea vechilor procedee presupune costuri exprimate în produc ie pierdut , costuri care trebuie compensate de productivitatea superioar a noului procedeu.

5.

Continu m reconstruc ia logic a unei economii complexe cu examinarea fundamentelor ac iunii în societate.

Existen a mai multor persoane nu constituie automat o societate. Acele persoane pot r mâne în izolare iar analiza ac iunii lor este cea prezentat în sec iunile anterioare. Societatea apare atunci când oamenii interac ioneaz ; i societatea reprezint chiar acele interac iuni sau schimburi, nu o nou entitate, o nou fiin , cu scopuri proprii. *Persoana*

Numai persoana are scopuri i numai ea este capabil s aleag mijloacele pentru satisfacerea lor. Dispari ia persoanelor duce la dispari ia societ ii; dispari ia interac iunilor dintre persoane duce la dispari ia societ ii. Caracterul personalist al analizei, date fiind erorile generate de realismul conceptual (atribuirea unei existen e concrete, de tip personal, unor concepte sau rela ii), trebuie cu atât mai mult accentuat la analiza societ ii.

Teoria ciclului pe care o expunem în această lucrare este axat pe distic ia între sistemele economice. Societatea i economia presupun i ele interac iuni, schimburi. Nu bunurile sunt cele care se schimb ci *drepturile de proprietate asupra lor*. Exist o

legătură naturală între drept și economie. Ceea ce distinge diversele sisteme sunt modalitățile diferite de apropiere sau dobândire de resurse. Nu pot exista decât două modalități de a dobândi resurse în orice societate și în orice timp: voluntare și violente. Mai mult, aceste două modalități sunt mutual exclusive: utilizarea uneia o exclude pe cealaltă.²⁰ Modalitățile alternative de dobândire de resurse constituie baza *analizei p*, analiza comparativă a consecințelor sistematice derivate din alegerea unei modalități în raport cu alta, răsădită, potențială. Analiza proprietății sau bazată pe proprietate reprezintă elementul fundamental al analizei comparative a sistemelor. Ca și analiza echilibrului, ea este de natură comparativă, compară alternative realiste, realizate prin acțiune sau răsădită la stadiul de alternativă nerealizată.

Proprietatea trebuie înțeleasă plecând tot de la scopurile sau preferințele persoanei, într-un univers al rarității. Ea reprezintă mijloacele rare de exprimare teleologică a persoanei pe plan fizic. Proprietatea este o consecință logică, a rarității; persoana în acțiune găsește în *bunuri* în universul exterior, fiind nevoită să se angajeze în acte de producție. Aceste acte de producție sunt acte *creatoare de proprietate*, de *mijloace* încadrate într-un *context teleologic*. Universul nu pune la dispoziția persoanei nimic în afara obiectelor. Transformarea acestor obiecte în bunuri, în mijloace de satisfacere a nevoilor presupune acte de producție precum transportul lor, transformarea lor fizică în forme potrivite pentru consum, deplasarea persoanei pe o anumită suprafață fizică de teren, colectarea obiectelor tangibile etc. Structura producției nu este doar o structură fizică ci o structură de proprietate, de mijloace încadrate într-un context teleologic. Proprietatea este manifestarea concretă a persoanei în universul exterior, prelungirea ei în lume. Există o unitate teleologică între resursele corporale ale persoanei și prilejul din universul exterior care constituie proprietatea; voia personală se manifestă similar asupra ambelor și încercarea altei persoane de a dobândi în mod violent resurse este percepută identic, fie că se manifestă asupra proprietății corporale, fie asupra celei necorporale (ambele sunt creatoare de conflict, atât sclavia cât și exploatarea “materială”).

²⁰ Nu în sensul că aceeași persoană nu poate avea resurse dobândite și prin mijloace voluntare și prin mijloace constrângătoare, ci că nu poate obține simultan un bun prin ambele modalități.

Problema proprietății se pune și în situația acțiunii izolate, în sensul de a dobândi bunuri, mijloace disponibile pentru satisfacerea nevoilor. Problema proprietății se pune însă cu adevărat în societate, într-un context multi-personal. Am făcut deja la începutul capitolului²¹ o scurtă discuție referitoare la proprietate pe o piață liberă. Adugăm aici doar că într-un context multi-personal una din modalitățile fundamentale de dobândire de proprietate o reprezintă *demarcarea vizibilă*, “eficientă” a unui spațiu fizic.²² Cealaltă modalitate “unipersonală” de dobândire de proprietate o reprezintă – la acest stadiu doar pentru satisfacerea nevoilor proprii.

Două mari probleme naturale stau în fața oricărui sistem economic – acțiune izolată, ordinea proprietății private, intervenționism sau socialism: *lupta cu raritatea* (realizarea bunăstării, transformarea universului în forme tot mai potrivite dezvoltării persoanei umane) și (cu excepția acțiunii izolate) *evitarea conflictelor*.

O ordine a proprietății private am spus că lasă la dispoziția persoanelor în acțiune doar mijloace voluntare, non-conflictuale de luptă împotriva rarității. Ca și persoana în izolare, și cei ce acționează în societate au la dispoziție homesteadingul prin demarcare și producția (mai ales cea care utilizează economisirea și acumularea de capital) pentru a-și îmbunătăți situația. Ce alte modalități însă, specifice acțiunii în societate, există pentru creșterea bunăstării?

Schimbul voluntar reprezintă actul social fundamental din punct de vedere economic și de la el pleacă toate celelalte căi de sporire a bunăstării. Schimbul presupune dobândirea și cedarea de drepturi de proprietate asupra bunurilor, trecerea dintr-un context teleologic în alt context teleologic. Caracterul benefic, reciproc avantajos, al schimbului vine din diversitatea condițiilor de producție și mai ales din caracterul de persoană al omului. Oamenii nu sunt roboți, automate multiplicat, ci, deși cu o unitate de natură, ei reprezintă modalități unice de exprimare a acestei naturi. Structurile

²¹ Vezi prima secțiune din acest capitol, unde dăm definiția proprietății și a libertății.

²² Criteriul demarcării în calitate de modalitate importantă de dobândire de proprietate este unul mai coerent din punct de vedere logic decât criteriul *homesteadingului prin utilizare*, propus de John Locke. *Homesteadingul prin demarcare*, prin eliberarea de teoria valorii-muncă, evită câteva erori în situații absurde; împrindă în mod consecvent a homesteadingului prin utilizare naște ideea că partea de grădină, de exemplu, prin care persoana nu s-a plimbat niciodată sau în care nu și-a inserat efortul propriu nu este a lui; mai mult, criteriul este unul materialist și nu teleologic (demarcarea încadrează ceva într-un context teleologic și de aceea îl transformă în proprietate, utilizarea neglijează persoana și se concentrează pe muncă).

preferin elor (inclusiv preferin a de timp) i modurile în care persoana vede concret în univers posibil i de satisfacere a lor sunt extrem de diverse; condi iile concrete de produc ie în care se afl diversele persoane i pe care le apropiaz prin demarcare sau le transform prin acte de produc ie, l sând ceea ce r mâne în sfera resurselor neutilizate²³, sunt i ele diferite i cu grade diferite de specificitate (mai potrivite pentru producerea unor bunuri, mai pu in potrivite pentru altele i absolut inutile pentru alt categorie de bunuri).

Un schimb nu are loc decât atunci când persoana A apreciaz subiectiv mai mult bunul **b**, aflat în posesia lui B, decât bunul **a** pe care îl de ine, iar B, în mod simultan, apreciaz contribu ia lui **a** la bun starea sa ca fiind mai mare decât contribu ia lui **b**, de care dispune. Prin urmare, schimburile epuizeaz modalit ile de cre tere a bun st rii. Existen a lor este condi ionat de existen a mai multor persoane i de disponibilitatea subiectiv a acestora de a se angaja în acte de schimb.²⁴ Bunurile **a** i **b** pot fi bunuri finale sau factori de produc ie. Schimbul nu presupune existen a vreunui “surplus”: bunul **a** pe care A îl de ine în proprietate poate fi inutil sau extem de important pentru prosperitatea sa. Chiar i extrem de valoros pentru o persoan , el va fi cedat dac persoana consider c bunul **b**, pe care îl poate dobândi prin schimb, este înc mai important. Cum bunul dobândit prin schimb va fi utilizat dup o perioad mai scurt sau mai lung pentru satisfacerea nevoii, orice schimb presupune o anticipare antreprenorial .²⁵ De i schimbul este efectuat numai dac este reciproc avantajos la momentul

²³ Iat o alt situa ie în care distinc ia utilizare-demarcare este important .

²⁴ Angajarea în acte de schimb presupune atât disponibilitatea de a ie i din izolare cât i aprecieri subiective simultan diferite asupra capacit ii bunurilor implicate de a satisface nevoile. Disponibilitatea de a ie i din izolare nu este suficient pentru angajarea în schimburi i ea nu l mure te nici ce schimburi vor fi efectuate. Caracterul natural al schimbului nu deriv din prezen a în fire a unei dorin e de a schimba, de aceea i intensitate i natur cu setea sau foamea, ci din posibilitatea natural de îmbun t ire a situa iei pe care schimbul o ofer . Pentru o critic a primei idei, îmbr i ate de Smith, vezi Carl Menger, *Principles of Economics*, p. 176-177.

²⁵ Un singur austriac proeminent a încercat s atace explica ia oferit de Menger schimburilor voluntare. Pornind de la ideea c afirma ia întregii linii de economi ti Menger-Boehm-Bawerk-Mises-Rothbard - conform c reia valoarea mijloacelor este egal cu valoarea scopurilor- ar fi eronat , acesta sus ine c mijloacele sunt intrinsec mai pu in importante decât scopurile. În critica teoriei mengeriene, Huelsmann arat c 1) dac valoarea scopurilor ar fi egal cu valoarea mijloacelor atunci schimburile ar fi reversibile, lucru pe care nu-l observ m în realitate i pe care teoria lui îl explic (critic similar cu cea f cut de Menger explica iei aristotelice a schimburilor ca transfer de echivalente, un nonsens); i 2) dac valoarea scopului ar fi egal cu valoarea mijloacelor, atunci calculul valorilor ar fi posibil, lucru ce într în contradic ie cu *spiritul* economiei a a cum e ea dezvoltat de Menger i Boehm-Bawerk i cu *litera* celei dezvoltate de Mises i Rothbard. În partea constructiv , Huelsmann arat c ambele critici sunt evitate prin aderarea consecvent la distinc ia i diferen a intrinsec de valoare dintre mijloace i scopuri.

producerii, ex-post, după producerea actului de schimb, persoana poate considera că a procedat bine sau nu. Cu alte cuvinte, orice schimb este o acțiune antreprenorială, vizează viitorul, iar succesul și eroarea sunt posibilități prezente.

Prezența pe scară largă a schimbului, în orice tip de societate, arată că acest tip de interacțiune are posibilități enorme de sporire a bunăstării pentru persoanele implicate.

O ordine a proprietății private constituie adevăratul comunism voluntar. Nimeni nu constrânge pe nimeni, toate interacțiunile sunt voluntare, non-constrângătoare; proprietatea nici unui membru al societății nu este înclecată, proprietatea manifestându-se asupra lucrurilor tangibile și capacității de a furniza servicii personale (cu resursele corporale), nu asupra valorii bunurilor.

Schimburile sunt condiționate, în ultimă instanță, de

Actele de schimb presupun formarea unor *raporturi de schimb* între bunuri sau

Aceste raporturi de schimb depind de preferințele subiective ale persoanelor și de

În opinia noastră, ceea ce spune Huelsmann este corect, atât operațiile cu valori cât și reversibilitatea fiind imposibile. Problema este că ele nu îl ajută în critica explicativă a mingerii a schimburilor din următoarele motive: a) “valoarea scopurilor este egală cu valoarea mijloacelor” nu este o exprimare precisă și nu trebuie înțeleasă decât în sensul că factorii de producție capătă importanță pentru persoana în acțiune în calitate de mijloace pentru satisfacerea scopurilor; nici Mises și nici Rothbard nu au susținut vreodată că importanța subiectivă a fiecărui factor ar fi calculabil, măsurabil sau constant, că cei doi factorii, prin combinare, dau bunul final dorit de persoană și acesta este motivul pentru care li se atribuie valoare; b) în universul în care trimitem mijloacele sunt într-adevăr mai puțin valoroase decât scopurile, însă nu *intrinsec* ci din următoarele motive: i) transformarea factorilor în bunuri finale nu este instantanee și se desfășoară în timp; ii) în cazul schimburilor de bunuri finale, utilizarea categoriilor de “mijloc” și “scop” în același context ca la factorii de producție este tendențioasă: mijlocul fiind el însuși un bun de consum, este deja capabil să satisfacă o nevoie, instantaneu, fără o transformare ulterioară; în aceste condiții, explicația mingerii nu presupune nici o echivalență de valoare între “mijloc” și “scop” ci, așa cum am arătat în text, mijlocul este mai puțin important decât scopul, fiind capabil să satisfacă o nevoie mai puțin importantă. În aceste condiții, nici schimbul nu mai este reversibil, din motive evidente, și nici nu implică vreun surplău, adunare etc. a valorilor ci doar ierarhizarea lor ordinală, relativă, lucru cu care Huelsmann este de acord. La schimburile de bunuri intermediare (factorii de producție) se aplică ambele considerente, preferința de timp și valoarea, factorii posibil de dobândit fiind capabili să satisfacă o anumită nevoie, însă numai după o perioadă de timp, lucruri ce sunt luate împreună în considerare de persoana în acțiune. Justificarea oferită de Huelsmann pentru superioritatea valoric intrinsecă a bunurilor finale ni se pare bazată pe abilități lingvistice și nu pe categoriile imuabile ale acțiunii umane. În fond, ce ar putea avea intrinsec factorii de producție și care sunt inferiorii bunurilor finale? Ce defecte s-aibă bunurile de consum cedate care sunt intrinsec inferioare bunurilor dobândite? Orice acțiune este un schimb și presupune renunțarea la ceva mai puțin valoros pentru a dobândi ceva mai valoros. Huelsmann este dator să ne explice ce anume face, în ochii persoanei în acțiune, mai puțin valoroase mijloacele în raport cu scopurile.

dimensiunea proprietății pe care o deține. Orice persoană deține, pe o piață liberă, proprietate, fie și numai asupra resurselor corporale proprii.

Am spus că schimburile epuizează posibilitățile de îmbunătățire reciprocă a situației. Această afirmație trebuie înțeleasă tot în mod realist, adică schimburile efectuate depind de informațiile pe care persoanele le au despre intențiile de vânzare, existența bunurilor etc. Toate bunurile de care o persoană are informații pot intra într-un proces de evaluare. Valoarea reprezintă relația dintre toate bunurile (relevante) în conștiința umană. Valoarea este întotdeauna relativă, ea presupune ierarhizarea concretă, la momentul acțiunii, a bunurilor în funcție de intensitatea preferințelor pe care sunt capabile să o satisfacă.

Bunurile intră în schimburi în funcție de evaluările subiective ale proprietarilor și de informațiile lor. Distribuția bunurilor prin schimb depinde de capacitatea vânzătorilor și cumpărătorilor. În ierarhizarea vânzătorilor, cel mai capabil este acela dispus să cedeze bunul său în schimbul celei mai mici cantități din bunul cumpărătorului; cel mai capabil cumpărător este acela care oferă în schimbul bunului vânzătorului cea mai mare cantitate din bunul pe care îl deține. Orice vânzător are un preț minim de vânzare și orice cumpărător un preț maxim de cumpărare.

Să dăm un exemplu simplu de formare a prețului în barter: vânzătorii au fiecare un kg de portocale iar cumpărătorii oferă grâu. Vânzătorii sunt ierarhizați astfel:

- v1 cere cel puțin 10 kg de grâu;
- v2, 11;
- v3, 14;
- v4, 50;
- v5 nu tie că există vânzători de grâu;
- v6 crede că nu poate obține mai mult de 5kg iar el dorește cel puțin 9 kg.

Situația cumpărătorilor este următoarea:

- c1 oferă maxim 100 kg;
- c2, 90;
- c3, 50
- c4, 40
- c5 ar oferi 60 însă nu tie că există vânzători de portocale la momentul acela;

- c6 ar oferi 80 kg. îns nu are grâu.

Din start, v5 și v6 sunt vânzatori submarginali, care nu contează, în acest moment pentru formarea preului; în mod similar, c5 și c6. De fapt, ceea ce am încercat să arăt cu acest exemplu este că toată societatea participă la formarea preului, în circumstanțele concrete decid dacă ei se vor angaja în vreun schimb sau nu.

În situația concretă dată, rezultatul va diferi în funcție de tipul de aranjament concret de vânzare-cumpărare. Dacă toți vânzătorii și cumpărătorii tău unii de ceilalți și au timp să se informeze de condițiile de schimb, atunci această piață licită va genera un pre între 40 și 50 de kg de grâu și vor fi vândute 3 kg de portocale către cei mai capabili trei cumpărători (de primul kg, oferit de cel mai capabil vânzător, sunt interesați toți cumpărătorii; urcarea preului va face să intre succesiv pe piață și v2 și v3; se vor vinde numai trei kg pentru că urcarea preului va duce la eliminarea unui cumpărător înainte de apariția unui vânzător). Se va stabili un pre uniform, determinat de perechile marginale de vânzatori și cumpărători.

Vom vedea mai departe că moneda este un bun, astfel încât principiile determinării preului rămân neschimbate. Orice act de schimb implică două bunuri, astfel încât orice ofertă este și cerere și invers; altfel spus, oferta nu îți creează propria cerere, în oglindă, prin puterea ei de proiectare, nu creează o contrapondere din nimic în domeniul monetar (teoria corespondenței, pe care o vom discuta mai târziu), așa cum spunea Keynes, că oferta - rezultatul producției - , se constituie în cerere. Nu există consumator pur, orice consumator trebuie să aibă resurse, derivate din acte de producție (iată din nou originea cererii în producție) sau provenite din transferuri unilaterale voluntare (adică, în ultimă instanță, tot din producție). Procesul de schimb pe piață reprezintă încercarea diverselor persoane de a-și îmbunătăți situația prin cedarea și dobândirea, în funcție de informațiile fiecăruia și de preferințele subiective, a rezultatelor diverselor acte de producție parțiale (inclusiv moneda). Bineînțeles că rezultatele schimbului pot diferi de cel indicat în exemplul de mai sus și, am putea spune, vor diferi

Contextul indicat se poate schimba radical în funcție de interacțiunea concretă a talentele antreprenoriale ale fiecăruia dintre participanți, rezultând chiar o multiplicitate de preuri concrete. Bunurile dobândite pot sau nu să fie revândute, din nou în funcție de preferințele și informațiile despre posibilitățile concrete de valorificare a proprietății ale

noului de in tor. Oricine are îns solu ii mai bune, concrete (nu pornind de la afirma ii sinonime cu „dac n-ar fi raritatea” sau „dac am fi atot tiutori (am avea informa ii perfecte)”) i non-violente, este invitat oricând pe pia . În contextul pie ei, al produc iei i schimburilor voluntare, fiecare face tot ce-i st în putin pentru a-i fi mai bine. Îns nu trebuie niciodat uitat de contextul concret i de posibilitatea erorii.

Nu este adev rat c pe pia cei mai avu i dobândesc bunurile. Cererea se manifest pornind de la dou elemente: proprietatea i aprecierea subiectiv a bunului dorit în raport cu bunul de inut. Chiar mai s rac, pot oferi mai mult pentru un bun pe care îl doresc decât ofer cineva mai bogat. Distribu ia bunurilor prin homesteading prin demarcare, produc ie, schimb i transferuri unilaterale este singura complet compatibil cu respectarea persoanei. Orice alt solu ie implic arbitrariul, violen a i conflictul. În particular, este important de în eles c nu exist nici o posibilitate, în afara celei men ionate, a distribu iei dup nevoi, pentru motivul c nu este posibil compararea între persoane a valorii. Valoarea unui bun este subiectiv , de intensitate i nu poate fi . Mai mult, valoarea este , ine întotdeauna de plasarea ei într-un *context concret* (persoan concret , bunuri concrete); de asemenea, valoarea nu este

cesiv). Aceast idee, a distribu iei dup nevoi, neglijeaz i faptul c bunurile nu apar decât prin produc ie, deja încadrate într-un context teleologic, fiind necesar un act de violen confiscatorie pentru exerci iul redistribuirii. Concluzia este c redistribuirea nu se poate baza niciodat pe compara ii interpersonale de utilitate pentru c valoarea nu este abstract (general), m surabil , constant i nici absolut . Valoarea, în consecin , nu poate fi nici comparat , nici combinat (prin însumare, înmul ire etc.), deci nici maximizat sau minimizat .

Orice pre se stabile te prin „confruntarea” cererii cu oferta, îns ele nu sunt factorii fundamentali ai procesului economic. A a cum am ar tat, întregul efort productiv al omului deriv din dorin a de împlinire subiectiv , conceput ca o structur de scopuri ultime i prelungit coerent în universul fizic. Dorin a persoanei de a- i îmbun t i situa ia st i la baza produc iei i la baza schimbului; ambele sunt fenomene naturale. Cererea, oferta i stabilirea raporturilor de schimb depind, am spus, de factori mai adânci.

Pentru bunurile finale, cererea și oferta se bazează pe intensitatea personală, subiectivă a

bune condiții de producție, decât pentru persoanele cu costurile de oportunitate cele mai mici.²⁶

Alegerea ariei de specializare nu este făcută întotdeauna pe considerente strict monetare. Preferințele persoanei pentru o anumită activitate o face să *derive venituri psihice*, non-monetare din respectiva activitate. Veniturile psihice sunt importante pentru în alegerea constituirii structurii producției într-un spațiu, însă importanța lor nu trebuie exagerată, mai ales pentru acțiunea antreprenorială. Persoana care, ca întreprinzător, preferă un anumit domeniu, însă alegerii calitative obiective se află în totală contradicție cu succesul în domeniu, nu poate rămâne mult timp în branșă: deciziile eronate îi vor risipi capitalul, lăsându-i la dispoziție doar resursele corporale și participarea la diviziunea muncii în calitate de salariat, dacă nu are o altă sursă de venit, cu care să acopere pierderile suferite.

Concurența economică de care am vorbit mai sus nu are nimic de-a face cu concurența biologică. Concurența economică este un corolar al dreptului de proprietate într-o ordine de distribuție a resurselor.

din cauza monopolului asupra proprietății și deciziei de alocare, intră în contradicție cu condițiile unei alocări raționale a resurselor. Acesta este motivul fundamental pentru care concurența economică și întreprinderea privată sunt superioare birocrăției și alocării centralizate. Și acesta este motivul fundamental pentru care este formarea unui monopol semnificativ pe o piață liberă: monopolizarea unei resurse creează haos calculațional și nu este în interesul întreprinzătorului.²⁷

Deși oamenii, pe o piață liberă, pot acționa și pe cont propriu, circumstanțele concrete fac ca unirea și coordonarea eforturilor în cadrul unei entități numite să fie mai eficiente. Dimensiunea maximă a firmei este obiectiv stabilită de posibilitatea calculului economic, iar dimensiunea concretă depinde de o multitudine de factori (tehnologie, divizibilitatea factorilor, impozitare, reglementări guvernamentale, preferințele consumatorilor etc.), care fac imposibilă stabilirea teoretică ex-ante a dimensiunii optime. Firma nu trebuie văzută distinct de piață, ea reprezintă un set de contracte între persoanele care o compun.²⁸

Atât schimbul cât și specializarea în cadrul diviziunii muncii reprezintă modalități de îmbunătățire a performanțelor oamenilor în lupta cu raritatea; totuși, atât schimbul cât și specializarea întâmpină câteva probleme majore în barter.

Într-o primă fază schimbul nu se poate desfășura decât sub formă de troc sau barter: bunurile cedate și dobândite sunt privite ca bunuri de consum sau factori de producție.²⁹ Deși barterul sporește bunăstarea directă și determină apariția unei diviziuni a muncii care sporește producția prin sporirea productivității muncii, beneficiile sale sunt mult reduse de prezența a doi factori: indivizibilitatea unor bunuri (cel care are o casă se află într-o situație dificilă când dorește să-și procure gama de bunuri de care are nevoie)

²⁷ Considerațiile de mai sus arată de ce una din intervențiile la modă astăzi, politica în domeniul concurenței, este cel puțin inutilă. Funcția ei obiectivă este însă alta, aceea de instrument de cartelizare, de monopolizare și de protecție a unor întreprinzători, și nu, evident, protecția pieței de ceva care nu poate apărea pe piață.

²⁸ Pentru un tratament extins vezi Radu Muștescu, (online pe situl ASE), Rothbard, *Man, Economy, and State*, cap.9, sec. iunile 3D și 3 E..

²⁹ Definiția larg răspândită "trocul este schimb de bun pe bun", ce poate fi întâlnită în toate manualele mainstream (exemplu: Samuelson, *Economics*, ed. a XIV-a, p. 30) este eronată. În sens strict, și schimbul mediat de monedă este schimb de bun pe bun.

în absența dublei coincidențe a nevoilor (pentru că un schimb să se producă în condiții de barter, trebuie ca fiecare participant să dorească bunul celuilalt, condiție greu de îndeplinit).

Moneda se naște din efortul oamenilor de a-și spori bunăstarea prin soluționarea problemelor barterului. Atunci când o persoană – A – dorește să schimbe o unitate de x pe o unitate de y a lui B înșiși B dorește bunul z al lui C, A trebuie să intre pe piața bunurilor z și să achiziționeze cantitatea necesară din acest bun pentru a-și putea procura ulterior, prin schimb cu B, bunul y dorit.

Cum ar spune Krugman, ceea ce am făcut noi până aici ar fi “textbook analysis you will find in any textbook”. Din păcate, ceea ce urmează, deși logic și repetat de mai mulți economiști, a devenit astăzi “textbook analysis you won’t find in any textbook”. Probabil că în tratarea subiectului care ne interesează – ciclurile economice –, moneda și sistemul bancar constituie cele mai mari erori ale mainstreamului agregativist. Vom dezvolta în continuare câteva considerații referitoare la monedă, importante pentru argumentele viitoare referitoare la cursul de schimb, balanțele de plăți și crizele economice.

Probabil că adevărul cel mai simplu, înșiși cel mai greu de înțeles astăzi, este că *moneda este un bun*. Moneda se naște din dorința de a achiziționa un bun nu pentru consum sau producție ci pentru a-l ceda mai departe în schimb, pentru a dobândi bunurile dorite. Prin intrarea pe piața bunului z , acesta dobândește, pe lângă valoarea (prețul) pe care îl avea în virtutea calității sale de bun (de consum sau de producție), un spor de valoare datorită creșterii cererii. Se poate spune că noul preț al bunului z are două componente:

(prețul pe care îl avea pe piață în virtutea calității de bun de consum sau producție) și (creșterea de preț pe care o înregistrează ca urmare a creșterii cererii pentru z în calitate de mijloc de schimb).³⁰ În

funcție de anumite caracteristici (divizibilitate, posibilitate de păstrare pe perioade lungi, ușurință în transport, variații mici ale cantității etc.) apare o concurență între diversele bunuri care pot juca rolul de monedă. Datorită calităților lor, două metale, aurul și

³⁰ Datorită prezenței celor două componente, o monedă -marfă este mai puțin riscantă decât moneda hârtie, care nu are decât componentă monetară.

argintul, s-au impus de-a lungul secolelor în rolul de monede interna ionale. Ele au ajuns s fie bunuri universal acceptate în schimburi, adic *bani*.

Nici o moned nu poate ap rea decât în urma procesului pe care l-am descris mai sus. Moneda este produsul pie ei, al agen ilor priva i în c utarea unei solu ii pentru problemele barterului. Moneda – o spunem iar i iar – este un bun, care beneficiaz de o cerere în func ie de de c tre participan ii la procesul de pia , adic de raporturile viitoare anticipate de schimb cu bunurile. Pentru orice moned exist , ca pentru orice bun, cerere i ofert i acestea stabilesc pre ul monedei – *puterea* Orice bun are un pre unic exprimat în moned , îns pre ul monedei, puterea ei de cump rare la un moment dat, nu este o expresie unic ci este dat de întreaga gam de bunuri de pe pia , de raporturile de schimb dintre moned i toate bunurile comercializabile. (Exemplu: 1 kg. de x = 1 g de aur; dar 1g de aur = (x kg. a, y m. de b, z l. de c).

Din procesul de creare a monedei este limpede c ideea conform c reia statul este cel care a creat moneda este un mit. Pe lâng faptul c ridic numeroase semne de întrebare absen a oric ror relat ri cu privire la un eveniment de o asemenea importan , se poate demonstra logic c statul *nu poate* crea moneda. Este imposibil o asemenea isprav dat fiind natura monedei: un bun cu raporturi de schimb *fluctuante* cu toate bunurile comercializabile de pe pia . Procesul de apari ie a banilor este, mai mult, unul cumulativ, bazat pe cererea de moned în func ie de valoarea bunului în calitate de bun de produc ie sau de consum (ini ial), de vandabilitatea (gradul de acceptare în schimburi) al bunului care joac acest rol la un moment dat i pe anticip rile privind puterea de cump rare viitoare.³¹ Odat cu mitul statului creator de moned cade i mitul monedei ca atribut al suveranit ii statului.

Nici afirma ia c moneda marf ar avea nu este mai corect . Valoarea nu este niciodat intrinsec ci întotdeauna subiectiv . Ea nu este altceva decât

³¹ Precizare important : persoanele care au bunuri i îi manifest prin cedarea acestora cererea de moned (cererea de moned reprezint cump rare de moned prin cedare (vânzare) de bunuri) nu sunt interesate de (toate raporturile de schimb dintre moned i bunurile comercializabile) ci de o (raporturile dintre moned i o gam mai restrâns de bunuri, cele care intereseaz persoana respectiv).

Imposibilitatea cre rii de moned “din nimic” ci numai pornind de la un bun cu o valoare de pia existent (generat de “cererea industrial ”) reprezint esen a teoremei regresiei dezvoltate de Ludwig von Mises. Ea este solidar cu ideea imposibilit ii pentru om de a crea ceva “din nimic”.

importanța pe care o capătă pentru una sau mai multe persoane un bun, datorită calităților naturale (sau închipuite) pe care acel bun le “înmagazinează” și care îl fac capabil să satisfacă o nevoie a acelei/acelor persoane. Valoarea este întotdeauna o relație între nevoia (subiectivă, personală, necuantificabilă, ...) unei persoane în acțiune și capacitățile intrinseci ale unui bun. Intrinseci sunt calitățile naturale ale bunului, nu valoarea sau importanța lui, care depind de mai mulți factori (disponibilitatea bunului (avem nevoie de el aici, degeaba e la 10 km în pământ), existența unei nevoi (poate avea calități extraordinare, însă nu sunt de folos omului, cel puțin la un moment dat – exemplu: petrolul până prin secolul al XIX-lea), capacitatea omului de a înțelege că bunul respectiv poate satisface nevoia respectivă și că este prezent într-o locație accesibilă... a.)³².

Recunoașterea caracterului de bun al monedei împreună cu recunoașterea caracterului necuantificabil și fluctuant al preferințelor (și, în consecință, al valorii și prețurilor bunurilor) furnizează premisele unei critici devastatoare a faimoasei teorii a “corespondenței”, “ajustării”, “compensării”, “reprezentării” etc. Adepții acestei teorii susțin că moneda nu reprezintă un bun ci doar un “vechit”, un corespondent al bunurilor sau al valorii bunurilor de pe piață (de unde denumirile de teorie a “reprezentării” sau “corespondenței”); și că producția suplimentară de bunuri sau retragerea de monedă “din circulație” ar genera crize economice din cauza faptului că face imposibilă desfacerea sau desfacerea profitabilă a mărfurilor de către întreprinzători. Inflația ar fi consecința “ruperii echilibrului” dintre monedă și bunuri prin emiterea de “prea multă” monedă.

Unele din cele mai celebre idei care domină mainstreamul, mass-media și imaginația populară au la bază această eroare. “Criza de supraproducție” din literatura marxistă, “insuficiența cererii agregate” din mainstreamul keynesist, “lipsa banilor” invocată de comercianți și de omul obișnuit, toate au la bază teoria corespondenței. O scurtă discuție pe marginea acestei teorii este necesară în primul rând pentru că aceste idei reprezintă – alături de paniclele din sistemul bancar – principala justificare oferită pentru crearea băncilor centrale. Mai mult, crizele economice cu “contagiune” care au afectat și afectează diverse regiuni ale lumii sunt puse pe seama “inflexibilității”

³² Vezi și discuția de la începutul capitolului referitoare la condițiile de existență a unui bun.

iii) “corespondența” mai sugerează că fixitatea preurilor (sau, și mai bine, creșterea lor) reprezintă condiția necesară a profitabilității unei afaceri. Poate că teoria economică este mai dificilă, însă o profesie întreagă, obsedată de “colectarea de date” și de studii empirice s-au vădit atât de multe firme care vând la preuri tot mai mici și obțin profituri tot mai mari? Sau economii întregi în care prosperitatea crește iar nivelul preurilor scade? Sau să ne uităm la România și la alte nenumărate țări, în tranziție, socialiste sau dezvoltate, și vom vedea că pe fondul unor preuri în creștere continuă este semnificativ.

Profitabilitatea și menținerea în afaceri nu depind de nivelul venitului sau nu depind *numai* de nivelul venitului. Succesul în afaceri este dat de mărimea diferenței, a *marjei* dintre venituri și cheltuieli, dintre costuri și încasări. Anticiparea unei creșteri mai rapide a producției de bunuri în raport cu masa monetară înseamnă anticiparea unor preuri absolute mai mici pentru bunurile finale și lăcitarea în consecință a unor costuri nominale mai mici pentru factorii de producție. Anticipările duc la ajustarea costurilor în funcție de preuri. Nimic nu împiedică menținerea reală și chiar creșterea profiturilor într-o economie în expansiune. Deflația este o sperietoare inutilă dacă este rezultatul creșterii producției pe o piață liberă.

iv) întreprinzătorul este o simplă caricatură în teoria corespondenței. El nu poate decât să anticipeze preuri fixe. Trebuie reamintit că succesul acțiunii antreprenoriale se bazează pe anticipări și că anticipările sunt *libere*. Nimic nu-i împiedică pe întreprinzătorii buni să anticipeze o scădere în termeni nominali a preurilor și să ajusteze întreaga structură a preurilor din sistemul economic în consecință. Această teorie a “întreprinzătorului miop” este însă foarte binevenită pentru birocrație, întotdeauna gata să ajute sistemul să iasă din criză.

v) “scoaterea de monedă din sistem” prin creșterea cererii de monedă nu poate fi cauza – așa cum am arătat mai sus – a crizelor economice. Cauza insuccesului economic al unor întreprinzători nu stă în “lipsa banilor” ci în anticipările lor eronate, care și-au făcut să anticipeze preuri prea mari pentru produsele lor și să plătească preuri prea mari pe factori.

“Corespondența” sugerează că moneda retrasă din “circulație” trebuie “compensată” prin emisiune de monedă. Această compensare nu este nici necesară, nici posibilă.

Moneda se află, ca orice alt bun, în proprietatea cuiva, în deținerea sa de monedă și este transferat de la o persoană la alta în momentul schimbului. Ceva care să fie “monedă în circulație”, în afara de deținerea de monedă, nu există.³³ Fără deținerea de monedă nu ar exista monedă după cum fără dorința de a deține roșii s-ar reduce producția de roșii la 0. Nimeni nu poate spune care este nivelul optim al deținerii de monedă pentru o persoană și este limpede că acest nivel diferă de la persoană la persoană. Ceea ce se numește tezaurizare nu reprezintă altceva decât un nivel al deținerii de monedă peste nivelul pe care un observator neavenit și arbitrar îl consideră “normal”.

Argumentul “scoaterii de monedă din sistem” este construit pe o neînțelegere a naturii monedei. Moneda nu este deloc utilă doar când este cheltuită, când intră în tranzacții și nu este neutilizată când “zace” neutilizată la ciorap sau în depozite bancare la vedere. Serviciul esențial pe care moneda îl oferă este în faptul că permite angajarea celui care o deține în tranzacții la orice moment prin aceea că este general acceptată în schimburi. Acesta reprezintă un serviciu extrem de valoros într-o lume a incertitudinii a căreia cum este cea în care trăim. Moneda ne permite să cumpărăm bunurile de consum sau de producție pe care le dorim și când ne dorim. Din cauza absenței dublei coincidențe a nevoilor, celelalte bunuri pe care le deținem pot să ne ofere și ele acest lucru, însă valoarea lor este mai fluctuantă și costul operațiunii (cedarea de bunuri de consum sau producție la prețuri dezavantajoase) poate fi imens. Ceea ce trebuie accentuat este că

singura utilizare pe care o are moneda este participarea la schimburi, utilitatea ei pentru . Moneda furnizează serviciile sale, oferă posibilitatea de angajare în schimburi în mod continuu; de aceea nu putem niciodată vorbi despre monedă “neutilizată”, “sterilă” sau cum au mai denumit-o adepții inflației. Moneda e asemenea unui ceas, care e util nu numai când consuli o.

De ce nu e nevoie de compensare? Datorită faptului că procesul de ajustare este automat. Creșterea cererii de monedă se traduce prin faptul că oamenii doresc mai multă monedă, ceea ce se poate realiza fie prin a cere prețuri mai mici pe bunurile deținute fie

³³ Acesta este motivul pentru care nu există nici o “viteză de circulație” a monedei.

prin a pretinde cantități mai mari de bunuri în schimbul monedei aflate în proprietate. Ceea ce oamenii doresc să dețin nu este un număr de unități nominale de monedă (exemplu: un gram de aur) ci o anumită putere de cumpărare. Creșterea cererii de monedă, prin scăderea prețurilor, realizează *simultan* acest lucru: aceeași masă monetară și aceeași deținere nominală personală de monedă este acum “mai valoroasă”, are o putere de cumpărare mai mare. Nu este nevoie de nici o “compensare”: oamenii obțin automat ceea ce își doresc.

Acest lucru se întâmplă datorită unei diferențe cruciale între monedă și celelalte bunuri: utilitatea bunurilor nemonetare nu depinde de condițiile pieței ei, de cerere și ofertă, în timp ce utilitatea monedei este exact în puterea ei de cumpărare, dependentă atât de cererea cât și de oferta de monedă.

compensare.

Pe de altă parte, compensarea este imposibilă a) pentru că puterea de cumpărare deja s-a modificat, iar emisiunea de monedă suplimentară nu face decât să scadă puterea de cumpărare a monedei și să genereze o creștere a cererii de monedă (nicidecum o “compensare”) și b) pentru că emisiunea de monedă suplimentară nu trebuie să intre în sistem oriunde ci exact acolo, la acele persoane care “au retras moneda din sistem”.

Este limpede că într-un regim monetar cu o singură monedă - așa cum a fost, de exemplu, etalonul aur în anumite perioade - nu există cursuri de schimb.

De ce ne-am mai apucat atunci să tratăm într-o seciune specială acest aspect vizibil cu ochiul liber? Ca să ilustrăm faptul că nici măcar lucrurile simple nu sunt vizibile cu ochiul liber atunci când gândirea este prizoniera unor idei eronate și că oricine poate cădea în eroare. Iată ce are de spus despre funcționarea etalonului aur unul din starurile mainstreamului actual, expert în probleme de comerț, politici și investiții

internationale, autor al unuia din cele mai cunoscute cursuri universitare din lume: “Before 1914, each of the world’s major economies pegged its currency’s price in terms of gold, and thus, implicitly, maintained a fixed rate of exchange against the currency of every other major country.”³⁴

În cadrul regimului etalonului aur de dinainte de 1914, principala sursă de confuzie o reprezentau denumirile diferite pe care fiecare guvern le atașa monedei sale.³⁵ Aceste denumiri nu reprezentau monede și nici titlurile de proprietate asupra monedei pe care le eliberau băncile nu reprezentau monedă. Moneda națională și internațională era aurul și numai aurul. Monedele la care se referă Obstfeld nu sunt decât simple denumiri ale unor cantități diferite de aur: francul francez, lira britanică, dolarul american, leul nostru, toate erau denumiri pentru diverse cantități de aur. Nu exista nici un „currency pegged in terms of gold” și nici un curs de schimb între ele. Relațiile dintre monede erau relațiile care există, de exemplu, în cadrul sistemului metric (1m=10dm=100cm=1000mm), nu raporturi de schimb, de piață, între bunuri monetare diferite. Dolarul nu avea o existență independentă de aur ca să aibă un curs sau raport de schimb, un preț, ci era *prin* o cantitate de aur. Bancnotele reprezentau titluri de proprietate ale deținătorului asupra aurului pe care îl avea în bancă. Rambursarea cantității de aur înscrise pe bancnotă nu reprezenta vreun favor făcut de bănci sau de guvern deținătorului ci returnarea proprietății legitime a acestuia, îndeplinirea unei obligații asumate de bancă prin contract, cu nimic diferit de returnarea unei cantități de grâu celui ce l-a depozitat într-un siloz și care îl reclamă după un timp.

ii) Formarea cursului

Raporturile de schimb dintre monede apar atunci când: 1) pe piață avem două sau mai multe monede; b) există legături comerciale între utilizatorii diverselor monede. Fără legături comerciale între utilizatorii diverselor mijloace de schimb nici un curs de schimb nu-și va face apariția.³⁶ Moneda rămâne un mijlocitor al schimburilor, în slujba

³⁴ Maurice Obstfeld, “The Global Capital Market: Benefactor or Menace?”, draft pregătit pentru *Journal of Economic Perspectives*, 27 aprilie 1998, p. 8-9.

³⁵ Introdus deliberat de guverne cu multe secole înainte, însă care nu echivala încă cu o intervenție în sistemul monetar. Vezi și capitolul următor pentru descrierea naturii și efectelor intervenției guvernamentale în monedă bănci.

³⁶ Există o excepție, nu foarte importantă: cum cele două monede sunt și bunuri, pot să apară în cele două

oamenilor; dacă ei nu doresc să interacționeze, nu vor apărea raporturi de schimb între cele două bunuri distincte care joacă rolul de monedă.

Cursurile sau raporturile de schimb, prețurile bunurilor utilizate ca monedă, au aceeași explicație indiferent de zona de utilizare a monedelor: aceeași comunitate poate utiliza două monede sau două comunități, care intră acum în relații de schimb, utilizează bunuri diferite ca monedă.

Esența în alegerea formării cursurilor de schimb pe o piață liberă se reduce la înțelegerea corectă a următoarei legi economice fundamentale: *nivelul cursului de schimb schimb dintre fiecare dintre cele*

Odată cu începerea derulării de relații comerciale între persoanele din cele două comunități, fiecare dintre cele două monede va înceta să mai fie „monedă națională” și va deveni monedă pentru ambele comunități, „monedă internațională”. Fiecare bun comercializabil va avea un preț exprimat în aur și un preț exprimat în argint, indiferent de caracterul său transferabil sau netransferabil. Nu vor mai exista bunuri autohtone sau

economic dintre bunuri similare merceologic sau tehnologic.³⁸

produsul confruntării cererii cu oferta. Din punct de vedere, rolul fundamental al cererii de monedă și al masei monetare în formarea puterii de cumpărare a unei monede și a cursului de schimb este adesea neglijat, accentul căzând pe încasările și plățile generate de tranzacțiile „reale” cu bunuri și servicii. Spre deosebire de explicația pe care noi am dat-o, care pune accentul pe puterile relative de cumpărare ale celor două monede și pe anticipările privind evoluția puterilor de cumpărare („teoria parității puterilor de cumpărare”), această abordare pune în centru balanța de plăți sau balanța comercială. Fluctuațiile cursurilor de schimb s-ar datoră, conform acestei teorii, stării de moment a balanței comerciale.⁴¹

Explicarea variațiilor cursului prin starea comerțului, a balanței comerciale sau a celei de plăți, în ciuda popularității ei, suferă de mai multe probleme. În primul rând, este o explicație superficială pentru că nu ne spune ce stă în spatele balanțelor de plăți și privește moneda doar ca pe un mijloc de plată. În al doilea rând, utilizează un concept prea limitat de piață valutară. În al treilea rând, se poate observa empiric (deși argumentul nu e decisiv pentru un susținător al logicii economice) că aprecierea și deprecierea unei monede nu are deloc de-a face cu starea balanței de plăți. Mai mult, atunci când monedele circulă în paralel în aceeași comunitate este limpede că balanța de plăți nu mai furnizează nici o explicație și nici nu mai este invocată de adepți ca o cauză a variațiilor cursului de schimb dintre monedele paralele.

Balanțele de plăți nu cad din cer.⁴² Ce stă în spatele balanțelor de plăți? Este evident că balanțele sunt rezultatul schimburilor sau tranzacțiilor în care se angajează persoanele din spațiul respectiv, schimburi total dependente de nivelurile preurilor. Abandonarea abordării superficiale holiste, bazate pe balanțele de plăți, ne arată imediat că moneda nu este doar un mijloc de plată ci un bun care ocupă aceeași poziție în cadrul tranzacțiilor ca și celelalte bunuri, nemonetare. Exporturile și importurile sunt determinate de nivelurile preurilor, iar acestea sunt total determinate de cererea de

⁴¹ Pentru a nu se crea confuzie: explicația în termeni de cerere și ofertă de “valută” nu este o explicație suplimentară explicațiilor în termeni de putere de cumpărare și de balanță de plăți. Problema fundamentală este aceea de a determina factorul fundamental din spatele cererii și ofertei de “valută”: balanța de plăți sau cererea de monedă?

⁴² Vom trata mai pe larg balanțele de plăți în secțiunea următoare și în capitolul 3, acolo unde vom face o reformulare radicală a teoriei balanțelor de plăți plecând nu de la ideea eronată de monedă-mijloc de plată ci de la recunoașterea caracterului de bun al monedei și de la schimburi și preuri ca realități interpersonale.

monedă și de cantitatea de monedă. Iată că de fapt legătura cauzală este exact inversul celei indicate de abordarea holistă: nu starea comerțului (exportul și importul) determină intrările și ieșirile de monedă și cursul de schimb, ci cererea de monedă este cea care determină în același timp nivelurile prețurilor, puterea de cumpărare a monedei, balanțele comerciale și distribuția internă a stocului de monedă. Abordarea bazată pe puterea de cumpărare și cererea de monedă nu face altceva decât să recunoască faptul că tranzacțiile au la bază valoarea relativă a monedei și a bunurilor pentru fiecare persoană; în funcție de preferința relativă pentru monedă sau pentru bunuri, oamenii decid distribuția internă și internațională a stocului de monedă și a stocului de bunuri.

Superficialitatea abordării bazate pe balanțe reiese și din faptul următor: susținătorii ei afirmă că banii ies din țară (net) pentru că balanța comercială este nefavorabilă, lucru care ar duce la dezechilibrarea relației dintre cererea și oferta de „valută” și la deprecierea cursului de schimb. Toată explicația cursurilor de schimb în termeni de balanțe comerciale nu are la bază decât o eroare de exprimare: ieșirea „valutei” nu este o cauză a deficitului din balanță (sau invers) ci deficitul înseamnă ieșire netă de „valută”. În consecință, întrebarea fundamentală rămâne în picioare: de ce avem ieșire netă de monedă? Iar răspunsul este cel indicat mai sus: datorită evaluărilor diferite pe care le au persoanele din cele două comunități asupra valorii relative a bunurilor și a monedei aflate în proprietatea lor, cu precizarea că „ieșirea de monedă” nu este ulterior efectul tranzacțiilor „reale” ci concomitent (oamenii nu se angajează în schimburi și apoi constat că trebuie să plătească; ambele, moneda și bunurile, intră de la bun început în calcule, în deliberările persoanelor).

Probabil că una din cauzele pentru care abordarea monetară a schimburilor comerciale, a cursurilor de schimb și a balanțelor de plăți nu este bine înțeleasă stă în conceptul eronat de „cerere” cu care operează mainstreamul keynesist. Mainstreamul este convins că emițând mai multă monedă-hârtie va spori „cererea agregată”. Locul special pe care îl ocupă consumul în mainstream și condamnarea economisirii („tezaurizare”) pornesc de la acest concept eronat de cerere „din nimic”. Economisti precum Henry Hazlitt au ironizat acest concept spunând că mainstreamul a inventat o nouă profesie, cea de consumator, vitală, salvatoare pentru economie! De acum înainte copiii nu-și vor mai dori să ajungă doar doctori, profesori, preoți etc. ci și ... consumatori,

la îndemnul economiștilor!

Adevărul este că același bun **a**, care este oferit de A în schimbul bunului **b** al lui B constituie pentru B cerere. Cererea și oferta trebuie întotdeauna valuate pornind de la acțiunea persoanelor, nu ca o confruntare între agregate de bunuri. Toate bunurile și întregul stoc de monedă (masa monetară) se află în proprietatea persoanelor. Afirmatia conform căreia cererea de monedă determină preurile, distribuția internă a monedei, balanța comercială și puterea de cumpărare a monedei utilizează conceptul personalist de cerere. În această accepțiune, cererea de monedă are în vedere pe toți cei implicați în schimburile monetare

. Așa cum am mai spus, o creștere a cererii de monedă se traduce în schimburi printr-un atașament mai mare față de monedă, manifestat prin solicitarea de cantități mai mari de bunuri (de către deținătorii de monedă) și prin acceptarea de cantități mai mici de monedă (de către deținătorii de bunuri).⁴³ Motivul pentru care nu am vorbit deloc despre bunuri ci am menționat numai cererea de monedă este exact acesta: cererea de monedă implică cererea de bunuri.

Cererea de monedă nu este infinită. Ea nu trebuie confundată cu dorința de a avea bunuri, de a fi bogat. Moneda și numai moneda face posibil apariția unei diviziuni extinse a muncii. Nimeni nu se poate angaja în schimburi dacă nu deține monedă. Esența cererii de monedă stă în înțelegerea corectă a diviziunii muncii. Cine vrea să participe la schimburi trebuie să aibă o cantitate suficientă de monedă. Cât exact înseamnă „suficient” depinde de evaluările fiecăruia. A deține o cantitate de monedă mai mare decât cea estimată a fi suficientă pentru angajarea în tranzacții echivalează cu a suporta pierderi. Singura utilizare a monedei este să facă posibil participarea la schimburile viitoare. Oricine deține mai mult decât această sumă va căuta imediat să cumpere bunuri de consum sau să intre în structura producției (prin achiziționare de bunuri de producție sau prin acordare, direct sau indirect de credit).⁴⁴

⁴³ Pentru a putea procura mai multă monedă decât anterior trebuie să-ți convingi pe deținătorii de monedă să cedeze mai mult decât înainte, adică să dețină acum cantități mai mari de bunuri. Acest lucru nu se poate face decât diminuând preurile cerute pentru bunurile nemonetare.

⁴⁴ Afirmatia trebuie amendată: o parte din credite pot fi pentru consum, caz în care structura actuală a producției nu se extinde.

Din cele de mai sus nu rezultă numai că cererea de monedă este limitată, așa cum este cererea pentru orice bun rar. Poate mai important decât aceasta este faptul că nimeni nu trebuie să se teamă sau să aibă grijă ca o comunitate să nu rămână fără bani. Menținerea diviziunii muncii presupune existența unui stoc suficient de monedă. Pierderea monedei are ca rezultat nu numai pierderea unui bun dorit (cel mai mic rău) ci distrugerea diviziunii muncii prin întoarcerea la barter (cel mai mare rău). Raționalitatea personală este solidară cu raționalitatea „socială”, cum ar spune cei din școala Pigou-Coase.

O ultimă consecință, asupra căreia nu insistăm aici, este maximizarea diviziunii muncii atunci când moneda este furnizată în condiții de piață liberă și statul nu se amestecă în tranzacțiile de pe piața valutară. Prin controlul exercitat de guvern asupra ofertei de monedă „strânsă”, acesta va face mai dificilă procurarea de valută; volumul tranzacțiilor se va reduce și același lucru se va întâmpla și cu diviziunea muncii și cu bunăstarea.

Cheia în alegerea bilanșelor de plăți stă în revenirea la persoana ca unitate naturală fundamentală a acțiunii. Popularitatea bilanșelor de plăți „naționale” se explică prin faptul că acestea erau întocmite de mercanții etatei în acest nivel de agregare, care îi interesa, și prin posibilitatea de a construi raționamente în sprijinul intervenționismului pornind de la acest nivel de agregare.

Explicația bilanșelor de plăți pornește de la o structurare particulară a universului asupra căreia se exercită acțiunea umană; astfel avem moneda, bunurile tangibile, serviciile și capitalurile.

poate fi definită ca tabloul ce sintetizează ansamblul schimburilor cu bunuri tangibile în care se angajează o entitate pe parcursul unei perioade de timp. Cu alte cuvinte, bilanșul comercial reflectă deciziile luate în baza importanței relative a primelor două tipuri de bunuri, moneda și bunurile tangibile. Există câteva termeni importanți în definiție, asupra cărora ne oprim puțin. Bilanșul comercial este ansamblul *schimburilor*; cum pe o piață liberă schimburile sunt voluntare, ele nu se vor produce decât dacă sunt reciproc avantajoase. Cu alte cuvinte, din punctul de vedere

al persoanelor care acionează, la momentul angajării în schimburi, indiferent de tipul de balanță care va rezulta, persoana se va afla în câștig, dobândind bunuri mai valoroase decât cele la care renunță. Al doilea termen important este cel de *entitate*. Am văzut că numai persoana acionează. Restul fenomenelor sunt produsul agregării rezultatelor acțiunii personale și a interacțiunilor sociale. Este astfel limpede că putem alcătui balanțe comerciale (și de alt tip) la orice nivel între cel fundamental –personal– și cel mondial. Balanțele sunt cu atât mai bogate în informații relevante cu cât rămân mai aproape de nivelul personal. Este însă important să insistăm că balanța poate fi alcătuită la orice nivel (familie, stradă, oraș, regiunea unei țări, țară, continent etc.) și că este un lucru cel puțin ciudat că argumentele mercantilist-etatiste se ocupă numai de nivelul național și neglijează, spre exemplu, nivelul regional.⁴⁵ Al treilea termen important este cel de „perioadă”. În general, balanțele oficiale sunt arbitrare, perioada relevantă fiind socotită anul calendaristic. Este însă important să înțelegem că unitatea de timp relevantă este cea pe care planifică persoanele, nu cea calendaristică. Din neglijarea acestui aspect se nasc argumente eronate, unul dintre ele fiind acela că dacă la un moment dat apare un deficit autoritățile încep imediat să-și pună problema „finanțării lui”. Însă, așa cum vom vedea, luarea în calcul a perioadei relevante (și a altor factori) schimbă radical perspectiva asupra deficitelor și excedentelor.

În tradiția mercantilistă, ieșirilor sau intrărilor nete de monedă li se atribuie conotații etice; astfel, atunci când cheltuielile (C) pe bunuri tangibile (numite „importuri” (M)) sunt superioare sumelor încasate din vânzarea bunurilor tangibile proprii (vânzare și venit denumite „exporturi” (X); vânzarea, când nu e făcută în „exterior”, generează un venit (V)), se spune că balanța comercială este „deficitară”, „negativă”, „dezechilibrată”, „nefavorabilă” și, în general, botezată astfel încât să fie limpede că e un lucru rău; dacă, în schimb, $V > C$ (sau, pentru schimburile cu „exteriorul”, $X > M$), atunci toate atributele pozitive se revărsă asupra balanței: „excedentară”, „pozitivă”, „favorabilă” etc.

Primul lucru care trebuie recunoscut este caracterul exterior, holist (nepersonalist) și arbitrar al criteriilor utilizate. Din punctul de vedere al persoanei,

Cererea de monedă, rezultat al deliberărilor

⁴⁵ Ar fi interesant să auzim cum deficitul din balanța schimburilor dintre Moldova și Transilvania stă la baza surselor relative din Moldova, „exploatare” de vecinii mai bogăți din Transilvania!

personale asupra importanței relative a monedei și a bunurilor, este elementul care explică echilibrul balanțelor, deficitul sau excedentul. Persoanele nu se angajează întâmplător în tranzacții evaluând importanța relativă a modificării stocului de monedă și a stocului de bunuri. Variațiile de înțelesurile de monedă, așa cum am văzut, nu sunt întâmplătoare ci rezultatul deciziilor conștiente ale persoanei. Dacă, pe perioada t , o persoană decide să-și suplimenteze de înțelesurile de monedă, atunci acest lucru nu poate fi făcut decât prin economisirea unei părți din venit sau din încasările din exportul de bunuri tangibile, adică $V > C$ sau $X > M$, ceea ce ne dă o balanță excedentară. Dacă persoana dorește să achiziționeze mai multe bunuri în prezent decât îi permite venitul⁴⁶, atunci singura posibilitate pe care o are este să-și diminueze de înțelesurile de monedă, astfel încât avem $V < C$ sau $X < M$, adică ieșiri nete de monedă sau balanță deficitară. Dacă cererea de monedă rămâne nemodificată, atunci persoana se va rezuma la a-și cheltui doar venitul, astfel încât $V = C$ sau $X = M$ (balanță echilibrată).

Balanța comercială în sens larg include tranzacțiile cu bunuri tangibile și balanța serviciilor. Balanța serviciilor poate fi excedentară (intrări nete de monedă din furnizarea de servicii (turism, transport, servicii bancare etc.) sau deficitară (ieșiri nete de monedă). O persoană sau o comunitate specializată în furnizarea de servicii (de exemplu servicii turistice) are o situație cu atât mai bună cu cât balanța serviciilor este mai excedentară. Acest lucru înseamnă echivalează în mod logic cu o creștere de bună stare, care se poate concretiza în achiziționarea de bunuri suplimentare, de consum și de producție, din exterior, adică într-o balanță comercială (în sens restrâns) deficitară. Se pare că problema bunăstării și a reușitei pe alte segmente decât producția de bunuri tangibile e greu de înțeles decât gândirea mercantilistă, care se lamentează continuu în legătură cu deficitul din balanța comercială și propune măsuri de reducere.⁴⁷

Integrarea influenței fluxurilor de capital în balanța generală nu pune nici ea probleme deosebite. O persoană sau o comunitate pot avea o balanță excedentară pe fluxurile de capital (credite externe contractate nete, despăgubiri de încasat, investiții nete etc.) sau una deficitară. Nu este deloc dificil de înțeles că cine se împrumută (are intrări

⁴⁶ Motivele sunt extrem de diverse: anticipează creșteri de prețuri în perioada următoare și dorește să achiziționeze mai multe bunuri de consum sau producție acum etc.

⁴⁷ Un exemplu frapant îl reprezintă celebrul dicționar de limbă franceză *Larousse*. La prezentarea practică a fiecărei țări este prezentă teoria mercantilistă (deficitul este neexplicat și „acoperit” (nu *posibil*) de excedentele de pe celelalte segmente ale balanței generale).

nete) folosește banii pentru a achiziționa bunuri de consum sau factori de producție, adică are o balanță comercială deficitară. În mod concret, creditele sau investițiile au ca rezultat creșterea achizițiilor de bunuri și servicii din exterior (creșterea importurilor) sau folosirea mai multor resurse proprii (diminuarea exporturilor).

Fluxurile de capital sunt esențiale pentru o economie cu o diviziune extinsă a muncii. Capitalurile sunt cheia prosperității. Ele fac posibilă o economie mai productivă și creșterea bunăstării oamenilor. Cine blochează accesul fluxurilor de capital plătete un preț greu în termeni de bună stare.

Concluzia este că orice tip de balanță comercială, pe o piață liberă, este optimă, motivul fundamental fiind dat de caracterul voluntar și reciproc avantajos al tranzacțiilor ce stau la baza tablourilor sintetice sau agregatelor numite balanțe de plăți. Acest lucru poate fi observat cu ușurință dacă ne uităm în care pot fi cauzele unei balanțe comerciale deficitare: a) o cerere de monedă mai mică; b) un excedent în balanța serviciilor; c) un excedent în balanța fluxurilor de capital. Toate aceste evenimente depind, pe o piață liberă, neafectată de intervenția guvernamentală, în mod exclusiv de deciziile persoanelor private. Mai mult, putem vedea cu ușurință, pornind de la această analiză personalistă, că etichetele morale atătate de noii și vechii mercantili ai soldurilor balanțelor sunt eronate; o comunitate care realizează venituri semnificative, pe lângă exportul de mărfuri, și din transferurile rezultate din câștigurile salariale ale membrilor în exterior are o balanță comercială dezechilibrată. În absența transferurilor, balanța ar fi fost echilibrată. Este limpede, din punctul de vedere al bunăstării membrilor care din cele două balanțe este mai „favorabilă”: cea dezechilibrată, care presupune realizarea și cheltuirea de venituri suplimentare. Cu cât aceste venituri sunt mai mari, cu atât balanța este mai dezechilibrată (presupunând o cerere de monedă constantă) și bunăstarea mai mare. Pierderea acestor venituri (prin interzicerea, de exemplu, a imigrației în țările în care muncitorii realizau respectivele venituri) ar duce la echilibrarea balanței la scdere semnificativă a nivelului de trai. Se mai poate observa că, în condițiile inițiale, deficitul din balanță putea fi permanent, „sustenabil” și benefic.

O altă concluzie extrem de importantă este de evidențierea faptului că avantajul comerului internațional stă în a importa, nu în a exporta. Exporturile de mărfuri sunt un

mijloc, reprezintă plata importurilor. Dacă am putea importa fără a exporta nimic, balanța comercială ar fi dezechilibrată iar prosperitatea - una extraordinară.⁴⁸

În ceea ce privește echilibrarea balanțelor comerciale, primul aspect important de relevat este faptul că balanțele nu trebuie echilibrate pe o piață liberă. Guvernul este în afara tranzacțiilor private; persoanele și firmele își asumă responsabilitatea actelor lor. În măsura în care o firmă privată nu-și poate plăti împrumutul contractat în exterior, creditorul își va recupera pierderea la fel ca în comerțul intern (vânzare de active etc.). Dacă pierderea nu mai poate fi recuperată, creditorul își asumă paguba. Ceilalți participanți la procesul de piață rămân neafecți în mod direct de aceste acte, exact ca în tranzacțiile de credit private interne.

Distincția între perioada calendaristică și perioada pe care planifică persoana poate fi evidențiată prin studierea procesului de „echilibrare” a balanței comerciale în condițiile unei cereri de monedă constantă. Contractarea unui credit din exterior în septembrie cu rambursarea în martie face ca într-o primă perioadă, cea în care sunt cheltuiți banii, balanța comercială să fie deficitară. Preurile factorilor de producție achiziționați pentru demararea sau extinderea afacerii sunt mai mari decât în absența creditului; dacă sunt factori autohtoni, exportul lor va fi diminuat, dacă sunt factori furnizați de firme din exterior, importul lor va crește. Este împiedecă expansiunea structurii producției se face cu resurse, interne sau externe, ceea ce face ca sporirea importurilor sau diminuarea exporturilor să fie consecințe logice.⁴⁹ Expansiunea structurii producției poate arăta la 31 decembrie o balanță comercială deficitară. Numai că perioada de planificare este septembrie-martie, nu ianuarie-decembrie. Funcționarea ulterioară a capacității de producție, în măsura în care calculele antreprenoriale au fost corecte, va determina obținerea de venituri care vor permite rambursarea creditului și prin producerea de excedente în balanță. Este absurdă preocuparea față de deficite în general,

⁴⁸ Sperietoarea lansată de mai mulți politicieni români cum că România ar putea fi invadată de produsele ieftine din Occident, care ar distruge economia românească, este falsă. Românii trebuie să plătească acele importuri, altfel ele ar fi cadouri, nu produse ieftine. Ei trebuie să dezvolte o diviziune internă a muncii sau să obțină în alt mod venituri, altfel nu pot plăti acele importuri. Neglijarea principiilor avantajului comparativ, ale balanțelor de plăți, în general, ale comerțului internațional, stau la baza acestor erori (economice, ca sloganuri politice pot fi extrem de eficiente). Singurele piețe „invadate” de produse străine sunt cele ale economiilor dezvoltate. Economiiile africane distruse nu au fost deloc invadate de bunuri occidentale, lucru absolut natural: cine vine să facă daruri, să vândă gratis?

⁴⁹ Efectele asupra structurii preurilor sunt descrise mai în detaliu în capitolul 3.

abstract, fără cunoașterea deciziilor antreprenoriale concrete. De fapt, așa cum am arătat, este absurd preocuparea în general cu deficitele rezultate din deciziile proprietarilor de resurse pe o piață liberă, ca și cum nu mai vorbim că naționalismul este cartea jucată în acest tip de discurs, prin concentrarea exclusiv pe deficitele

Problema echilibrării este complicată de erorile ce provin din echivalarea balanței cu un cont de profit și pierderi. Argumentul devine impresionant când este adus în discuție și Abraham Lincoln, cu celebra sa vorbă referitoare la binefacerile cheltuirii banilor în interiorul unei țări.⁵⁰ De două erori fundamentale (printre multe altele) suferă aceste argumente etatiste ale echilibrării: neînțelegerea superiorității economiei monetare în raport cu barterul și neînțelegerea consecințelor naturale ale specializării sau diviziunii muncii. O economie bazată pe barter este întotdeauna în echilibru extern, mai ales dacă se rezumă la schimburi definitive (nu apelează la credite etc.). Însă motivul pentru care a apărut moneda este tocmai în faptul că diviziunea muncii și productivitatea erau dezolante într-o asemenea economie; efortul productiv al omului era ținut în chingile puterniciei ale indivizibilității, dublei coincidențe a nevoilor și, mai ales, ale imposibilității calculului.⁵¹ Revenirea la barter nu numai că nu este necesară; ea este o idee criminală, fără diviziunea muncii fiind imposibilă susținerea în existență a populației actuale a globului. Parcă menținerea banilor „în ar” costă puțin în cam mult o comunitate.

Echilibrarea bilaterală este și ea absurdă și are la bază neînțelegerea naturii diviziunii muncii și realismul conceptului (atribuirea de existență unor simple concepte). Comical situației (sau tragicul ei) pot fi ilustrate atunci când coborâm din lumea iluziilor, a realismului conceptual („România” vrea să elimine deficitul comercial din relația cu „Slovacia”/”Rusia” etc.) în lumea reală, a acțiunii personale. Diviziunea muncii presupune specializarea în producția câtorva bunuri și/sau servicii, restul urmând să fie procurate de la ceilalți „specialiști”. Formulată în termeni de balanțe, problema apare astfel: fiecare

⁵⁰ După Lincoln, importul este inferior achiziționării de produse din interior pentru că atunci când cumperi o haină din exterior „naționa” ar pierde bani iar atunci când haina este cumpărată din interior și haina și banii rămân în America. Întrebarea simplă este dacă familia Lincoln și-a făcut toate cumpărăturile în interior, anume în interiorul familiei. Dacă nu, aceleași argumente pentru care ei nu și-au făcut toate cumpărăturile în familie se aplică și la comerțul inter-străzi, inter-ora și etc., până la comerțul internațional. Eroarea aceasta mercantilistă a avut consecințe tragice, fiind cauza principală a declanșării Războiului de secesiune. Vezi Thomas J. DiLorenzo, *The Real Lincoln*, Random House, 2002.

⁵¹ Aceste considerații sunt devastatoare pentru celebra „formulă românească de cooperare”. Neîncrederea în moneda care o caracterizează este de o atitudine tribalistă.

persoană are una sau câteva balanțe excedentare, în funcție de sursa de venit, și o mulțime de balanțe deficitare: cu supermarketul, cu magazinele de pe stradă, cu restaurantele în care mănânc etc., adică cu toți cei de la care achiziționează bunuri și servicii. Aceste balanțe sunt *permanent* deficitare, și e normal să fie așa atât timp cât există diviziunea muncii. Cum ar fi ca o persoană din București sau New York, după asimilarea teoriei mercantiliste a balanțelor, să meargă la brutărie sau la fast-food și să protesteze pentru deficitul permanent pe care îl are în relația cu acești furnizori? Tocmai comicul acestor situații îi face pe mercanții și pe etanșii moderni să nu prelungească teoriile balanțelor la niveluri de agregare mai mici decât cel național sau să revină la nivelul fundamental al acțiunii personale. Rezultatul echilibrării bilaterale ar fi distrugerea diviziunii muncii și dispariția unui mare număr de persoane.

Balanțele individuale, rezultat al acțiunii umane, sunt cele mai pline de semnificație pentru înțelegerea poziției unui om în societate dar și pentru înțelegerea relației dintre diversele elemente ale balanței de plăți la nivel național. Balanța națională este un ghiveci provenind din acțiunea unor categorii diverse; unii oameni își derivă veniturile din vânzarea de bunuri tangibile în interior și ies în exterior în calitate de consumatori, total sau parțial; alții cumpără factori de producție din exterior și vând în interior, în exterior sau o combinație între cele două etc. Este limpede, în acest caz, că balanța comercială nu poate fi privită ca un cont de profit și pierderi; nu poate fi o eroare mai mare, de exemplu, decât a judeca în acești termeni atunci când avem o comunitate care își derivă veniturile în cea mai mare parte din turism și transferuri din străinătate. Cu cât afacerile în interior merg mai bine și transferurile din străinătate sunt mai mari, cu atât populația respectivă va fi mai prosperă și va achiziționa mai mulți factori de producție (pentru turism) și bunuri de consum din exterior, adică va avea o balanță comercială mai deficitară.

Mainstreamul actual, în tradiția mercantilistă, consideră tranzacțiile cu bunuri tangibile (balanța comercială) ca fiind elementul activ fundamental al balanței de plăți. Celelalte balanțe și fluxuri nu fac decât să „compenseze” soldul balanței comerciale. După cum am mai arătat, această concepție implică ideea eronată că moneda nu este un bun ce beneficiază de o cerere proprie în virtutea acestui fapt. O problemă suplimentară este dată de faptul că o serie de economiști, ca reacție la considerarea tranzacțiilor cu

bunuri ca element fundamental, au început să susțin că fluxurile ne-comerciale sunt de fapt elementul activ și tranzacțiile cu bunuri sunt determinate de soldul balanțelor cu ne-tangibile.

Acest disput este o ilustrare vie a creativității erorii. De fapt, ideea fundamentală care face lumină în acest disput este aceea că elementul activ este persoana, nu bunurile sau banii. Iar acțiunea persoanei are la bază evaluarea importanței relative, bazate pe prețuri, a monedei și a bunurilor. În măsura în care o mare parte din membrii unei comunități își derivă veniturile din exportul de bunuri tangibile, este limpede că succesul lor în această activitate le condiționează capacitatea de a cumpăra alte bunuri tangibile din exterior, de a achiziționa servicii sau de a acorda credite și a face investiții în exterior. În măsura în care ei își derivă veniturile în cea mai mare parte din servicii (precum turismul) sau din dobânzi și dividende din investițiile și creditele acordate anterior și se prezintă în calitate de consumatori de bunuri tangibile pe piețele externe, elementul activ este reprezentat de fluxurile financiare și de servicii, achiziționarea de bunuri fiind urmarea succesului în aceste afaceri. Lucrurile însă nu sunt deloc simple, cererea de monedă jucând rolul fundamental în deliberările persoanelor, și nu simplu cantitatea de monedă sau de bunuri.

Teoria balanțelor de plăți dezvoltată aici este bazată pe ideea de cauzalitate și de persoană. Analiza mainstream a balanțelor este una săracă în relații cauzale și concentrată mai ales pe chestiuni terminologice și de clasificare (unde intră venitul curent, la ce post, în ce balanță etc.). Complexitatea terminologică este puțin relevantă pentru analiza cauzală. Iar concluzia noastră merge pe aceeași linie: multe subtilități din teoria balanțelor, mai ales cele terminologice, nu sunt deloc necesare, balanțele pe o piață liberă fiind libere de dezordinile ce li se atribuie în mod curent. Disecția personalist-cauzală a acestor agregate ne arată că argumentele intervenționiste construite pe ele sunt ubrede. Dacă nu s-ar fi întocmit niciodată un asemenea tablou, lumea n-ar fi fost mai săracă. Dimpotrivă.

muncii

Dezvoltarea unei economii complexe, cu o diviziune extinsă a muncii, este condiționată de existența mai multor factori. Barterul, așa cum am văzut, pune două probleme majore, dubla coincidență a nevoilor și divizibilitatea bunurilor. O a treia problemă, pe care nu am menționat-o, însă care este extrem de importantă și cu care sunt condi

different from that which we can observe in actual cases of economically progressive peoples.”⁵²

Am văzut că preferința de timp este factorul fundamental care determină acumularea de capital în barter. Preferința de timp rămâne factorul fundamental al acumulării și într-o economie monetară. Moneda însă introduce câteva aspecte care merită o scurtă discuție, fiind importante pentru ciclul economic.⁵³

Orice acțiune umană, nu numai procesele lungi de producție, sunt condiționate de economisire, adică de acumularea de bunuri de consum. Orice acțiune umană este bazată pe energia derivată din consumul de mijloace de subsistență, de bunuri finale. Capacitatea productivă a omului depinde în mod esențial de posibilitatea de a abandona colectarea puinelor bunuri pe care natura le pune la dispoziție în formă finală sau apropiată de forma finală și de concentrarea pe procese de producție mai lungi, care să utilizeze bunuri de capital, instrumente rezultate din investiții și care asistă omul în lupta cu raritatea. În alegerea acestui fapt luminează imediat semnificația cantității de bunuri finale economisite pentru acțiunea umană: economisirea este elementul fundamental ce determină capacitatea omului de a se angaja în procese mai lungi, adică determină structura temporală a producției și productivitatea efortului uman.

Nu există însă o relație mecanică între cantitatea și structura economisirii⁵⁴ și structura producției. Acest lucru depinde de decizia persoanei, decizie bazată pe preferința de timp. Bunurile finale pot fi consumate fie *productiv*, prin utilizarea forței de muncă dobândite pentru crearea de bunuri de capital, prin investiție (instrumente de producție, materii prime, diverse bunuri intermediare, semifinite), proces care duce la

⁵² Vezi Carl Menger, *Principles of Economics*, p. 72.

⁵³ Huelsmann e de acord cu faptul că preferința de timp determină rata dobânzii. O parte dintre austriecii români (inclusiv autorul acestor rânduri) au o opinie diferită față de Huelsmann în privința sursei marjelor de prețuri din structura producției. În prezentare urmăresc ideile lui Huelsmann din draftul la studiul său „The Theory of Interest”. Forma finală diferă substanțial de draft. Huelsmann acceptă preferința de timp într-o formă restrânsă și, în draft, acceptă că aceasta determină rata dobânzii: „while time preference explains interest rates, it is not the source of ordinary interest and thus of price spreads between products and factors of production that one observes on the market.” (p.9 din draft, „Conclusion”). Pentru teoria ciclului expus în această lucrare, aceste diferențe de opinie nu sunt importante: indiferent de sursă sau originea dobânzii, restul edificiului și importanța dobânzii în cadrul lui sunt identice pentru Huelsmann și austriecii români.

⁵⁴ Orice bun final economisit dispăre prin consum, furnizând pe o perioadă limitată, mai scurtă sau mai lungă, energie persoanei. El dispăre, chiar dacă nu este consumat, după o perioadă. Aceste realități arată că economisirea are o structură temporală proprie, diferită în funcție de „termenul de expirare” a bunurilor, de momentul consumului și de capacitatea fiecărui bun economisit de a furniza energie.

crearea mai multor bunuri finale în viitor, . Prima decizie este rezultatul unei preferințe mici de timp, cea de-a doua, al unei preferințe mari de timp (orientarea consumului doar spre prezent, nu și spre viitor, ca în primul caz). Astfel, preferința de timp determină cantitatea și natura bunurilor de capital ce pot fi produse, altfel spus, determină întreaga structură a producției.

Este imposibilă determinarea în barter a ratelor dobânzii sau a altei forme de manifestare a preferinței de timp. Într-o economie monetară, însă, este posibil identificarea unei manifestări vizibile a preferinței de timp sub forma ratei dobânzii în formă monetară.

Odată cu apariția monedei bunurile nu se mai schimbă între ele ci contra acestui bun monetar, cel mai vandabil de pe piață. Am văzut că preferința de timp impune o diferență de evaluare subiectivă între bunul final sau bunurile din stadiile inferioare ale producției (mai apropiate de bunul final) și bunurile din stadiile superioare (mai îndepărtate, atât temporal cât și tehnologic și valoric, subiectiv). Aceasta înseamnă că însăși preferința de timp impune, diferențe între sumele plătite pe factorii de producție și sumele încasate pe produsele finite, fie ele stadii intermediare superioare sau bunuri de consum. Aceste diferențe provin din deprecierea subiectivă a bunurilor viitoare (bunuri de consum sau stadii intermediare superioare, aducătoare de venituri monetare în viitor) în raport cu bunurile prezente (cantitatea de monedă cedată). Dobânda nu se adaugă ci reprezintă scontarea, diminuarea valorii viitoare a bunurilor.

Marjele de preț din structura producției reprezintă manifestarea fundamentală a dobânzii în economie. Structura producției este principala piață a timpului. Dimensiunea marjelor se formează așa cum se formează orice preț, prin întâlnirea cererii cu oferta. Orice persoană, în funcție de orientarea sa subiectivă mai accentuată spre prezent sau spre viitor va fi pe piață în calitate de ofertant de bunuri viitoare, de cumpărător de bunuri viitoare sau nu va fi deloc. Exact ca și la bunuri, cererea și oferta se nasc din ierarhizarea, pe scările personale de preferințe, a cantităților relevante (între care persoana trebuie să aleagă în mod concret) de fonduri prezente și viitoare.⁵⁵

Celelalte piețe ale economisirii reprezintă canale indirecte de plasare a economisirii în sistemul productiv; toate se concentrează pe structura producției și actorii

⁵⁵ Vezi Rothbard, *Man, Economy and State*.

de pe aceste pie e î i modelează comportamentul i deciziile în func ie de anticip rile privind rata fundamental a dobânzii în economie, adic marjele de pre din sistemul produc iei. Toate pie ele de intermediere – pia a bancar , pia a de capital (bursa) i pia a asigur rilor – sunt construite ca derivate pe structura produc iei. Exist o singur excep ie, mai mult sau mai pu in important , reprezentat de creditele pentru consum, credite care direc ionează resursele spre consumul prezent i nu spre cre terea capacit ii de a produce bunuri în viitor. Rela ia complex dintre pie ele derivate sau canalele indirecte de economisire i structura produc iei va fi explorat mai îndeaproape la ciclu.

Marjele de pre interstadiale nu con in îns doar dobânda, ca manifestare a preferin ei de timp. Pe lâng faptul c produc ia se desf oar în timp, elementul crucial al posesiei de factori de produc ie îl reprezint , a a cum am v zut, elementul antreprenorial, necesitatea alegerii celui mai important (subiectiv) curs al ac iunii, concretizat în producerea celor mai intens dorite bunuri finale. Odat cu apari ia monedei, profitul nu mai este doar de ordin psihic ci i monetar: alegerea eronat se concretizează , pe de o parte, în pierdere monetar (pentru întreprinz torul care o comite), pe de alt parte, în profit monetar (pentru întreprinz torii care anticipează corect structura viitoare a pre urilor i nevoile consumatorilor). Profitul i pierderea nu trebuie v zute numai ca diferen negativ între cheltuielile pentru factori i încas rile din vânzarea produselor finite. Dacă întreprinz torii ar anticipa corect cu to ii pre urile viitoare, atunci încas rile ar fi superioare cheltuielilor (costurilor) doar cu dobânda, rezultat al manifest rii preferin ei sociale de timp. Cum eroarea este posibil , atunci este limpede c , în func ie de cât de serioas este eroarea, putem avea fie o marj mai mic de dobând fie pierdere. Este important de spus c nu orice surplus al încas rilor reprezint *profit* i c un asemenea surplus este compatibil cu *pierderea în sens economic*.⁵⁶

⁵⁶ Motivul pentru care întreprinz torii cu capacit i de anticipare superioare nu pot extinde produc ia pân la concuren a dobânzii (dispari ia profitului) este acela c întreprinz rii prea optimi ti pl tesc pre uri prea mari pe factorii de produc ie respectivi. Aceast observa ie este important dat fiind explica ia eronat oferit form rii profiturilor; conform acesteia, întreprinz torii buni nu vor s creasc oferta pân la eliminarea profitului. Ceea ce neglijează acest argument este faptul c extinderea produc iei, în condi ii de anticipare corect , este în avantajul întreprinz torului datorit marjei care r mâne, dobânda, i în avantajul de in torului factorului, care este remunerat cu pre ul maxim în linia respectiv de produc ie.

B. Paradoxul economisirii

Integrarea economisirii într-un sistem economic ce utilizează moneda este în esență similară cu integrarea ei în izolare și în barter. Moneda naște un proces ceva mai complex, însă nu diferit ca natură de cele deja discutate.

Fiecare participant la procesul de piață are resurse (inclusiv resursele corporale) și preferințe, inclusiv preferința de timp, se angajează în producție și îi alocă resursele conform preferințelor sale. Dimensiunile structurii producției la un moment dat depind de a) cantitatea de resurse disponibile și b) de modul în care aceste resurse sunt utilizate. În orice moment, cantitatea de resurse disponibile este crucială pentru structura producției nu numai pentru că simpla cantitate contează ci în primul rând pentru că alocarea cantității de *bunuri finale* între consum simplu și consum productiv este esențială pentru capacitatea productivă viitoare a societății.

Chiar și cu același nivel al economisirii structura producției poate suporta modificări, dat fiind că persoanele care economisesc și cele care plasează economisirea în sistem au alte preferințe privind bunurile de capital concrete ce trebuie produse, reflectând preferințe diferite pentru bunurile finale sau idei de producție diferite. În mod similar, același nivel al economisirii, însă generat prin modificarea compoziției persoanelor care economisesc, determină modificări în structura producției.

Cazul care ne interesează acum este cel al economisirii *nete*, al unui surplus de fonduri economisite în raport cu perioada anterioară. Presupunând masa monetară nemodificată și același nivel al deținerilor individuale de monedă, creșterea economisirii presupune reducerea cheltuielilor pe bunurile de consum. Economisirea poate îmbrăca forme diferite: întreprinzătorii decid să aloce o parte mai mare din profit pentru reinvestire (construirea unor capacități de producție similare noi sau mărirea celor deja existente, angajarea în altă linie de producție), salariații decid să cumpere mai puține bunuri de consum și să plaseze la bănci, la bursă sau la societățile de asigurări sumele suplimentare, persoane care nu lucrau într-acum pe piața muncii și acceptă salariile oferite etc. Toate cele de mai sus sunt o reflectare a unui factor *invizibil*, însă important: preferința de timp mai mică.

Din punct de vedere antreprenorial, această modificare a direcției și dimensiunii cheltuielilor nu pune probleme mai mari decât cele produse de schimbarea compoziției

celor ce economisesc sau a preferin elor lor. Provocarea antreprenorial r mâne aceea i, cu economisire constant , în cre tere sau în sc dere. Cei care au anticipat eronat vor suferi pierderi, cei care au anticipat corect vor ob ine profituri. Confirmarea i infirmarea anticip rilor va duce la un transfer de resurse i de „greutate” în structura produc iei dinspre întreprinz torii mai slabi c tre cei mai buni, dota i cu o capacitate anticipativ superioar .

Plasarea economisirii în sistemul productiv va duce la o cre tere a pre urilor factorilor de produc ie. Diminuarea pre urilor bunurilor de consum i cre terea pre urilor factorilor vor genera o und e de reducere a marjelor de pre uri din structura produc iei. Întreprinz torii din stadiile superioare, mai îndep rtate de consum, au acum la dispozi ie mai multe resurse pentru a licita pentru factorii de produc ie decât întreprinz torii din stadiile mai apropiate de consum. O recalibrare a structurii produc iei dinspre consum spre produc ia de bunuri intermediare are loc.⁵⁷

Procesul de economisire i acumulare de capital descris este adesea gre it în eles, iar economisirii i se atribuie nu rolul de cheie a sporirii productivit ii efortului uman ci unul diferit, de *zamor* din capitalism. Câteva observa ii pot fi utile pentru clarificarea adev ratului rol jucat de economisire în structura intertemporal a produc iei:

1. credem c o parte însemnat din succesul de care se bucur “paradoxul economisirii” poate fi pus pe seama interpret rii eronate a unei metode de prezentare. Orice ilustrare sau ra ionament mai general se concentreaz pe anumite circumstan e socotite relevante i las neprecizate altele. Ideea de a reprezenta activitatea economic sub forma unei progresii în timp, stadial , de la factorii primari la bunurile de consum este probabil indispensabil tiin ei economice. Mai mult, importan a timpului pentru produc ie a fost sesizat târziu. Accentul pus de marii economi ti a c zut pe rela ia factori de produc ie- bunuri de consum, pe înr d cinarea logic a structurii produc iei în preferin ele oamenilor i pe consum ca scop al produc iei. Importan a timpului, a preferin elor pentru structura produc iei reies cu claritate din aceast construc ie. Mai pu in clare sunt îns alte aspecte. Unul însemnat ine de faptul c , în sensul c

⁵⁷ Pentru o descriere detaliat , în termeni monetari, a procesului de integrare a economisirii nete prin extinderea structurii produc iei a se vedea: M. N. Rothbard, *Man, Economy, and State*, cap. 8; Jesus Huerta de Soto, *Estudios de Economia Politica*. A se vedea, de asemenea, L. von Mises, *Human Action*, ; E. von Bohm-Bawerk, *The Positive Theory of Capital* i *The Function of Saving*; F.A. Hayek, *The Paradox of Saving*.

sc derea consumului nu echivaleaz în nici un fel cu sc derea produc ie *în general*. Menirea construc ie numite “structura produc ie” este eviden ierea logicii umane în activitatea economic , faptul c exist rela ii cauzale între factorii de produc ie i bunurile de consum. Concluzia c *disponibilitatea de a consuma* reprezint elementul central care dimensiunea structurii produc ie este o eroare. Un alt defect important al prezent rii progresive, logic-temporale a structurii este faptul c pare c cererea de la ultimul stadiu, cel al consumului, vine de nic ieri sau depinde de abunden a banilor.⁵⁸ Nu mai este decât un pas de aici i pân la condamnarea economisirii, la sus inerea trecerii monedei în mâinele statului, la emisiunea nelimitat de moned hârtie.⁵⁹

2. această idee a unei cereri nominale (dependente doar de moned , de o categorie venit de nic ieri, de “consumatori”), date, independente de produc ie (ra ionamentul este în întregime construit pe *cheltuirea* banilor, *dobândirea* lor fiind complet neglijat) este o fic iune pur .

La fiecare stadiu al produc ie este angajat for a de munc . Din această afirma ie simpl deriv mai multe lucruri importante: a) nu exist for de munc implicat în procese lungi f r energia derivat din *consumul* de bunuri finale; b) de i pre ul bunurilor finale se formeaz în func ie de cantitatea de bunuri finale i de cererea total pentru ele, consumul are dou componente –productiv (generator al “for ei de munc ”) i simplu (final)⁶⁰; c) poate cea mai important observa ie este aceea c ideea socialist a elimin rii s r ciei prin organizarea unui imens banchet cu bunurile de consum ar distruge partea dedicat sus inerii structurii produc ie i ar declan a un adev rat dezastru uman, popula ia actual fiind sus inut de o structur a produc ie extins , bazat pe acumularea de capital, pe o mas imens de bunuri implicat ca factor fundamental în producerea de

⁵⁸ Cuvântul “defect” nu trebuie luat prea tare. Nu prezentarea în sine genereaz eroarea ci ideile din mintea celor care dau aceste explica ii plecând de la ceea ce se vede sau de la construc ia structurii produc ie având corolarul în bunurile de consum. Putem trage concluzia în acest

bunuri de consum viitoare.

Așa-numita “lege a lui Say” sau “legea debutelelor” nu este altceva decât încercarea de a formula problema economică într-un mod mai potrivit evidențierii adevăratei ratei naturale a consumului. Ea este un complement necesar teoriei stadiale-inter-temporale. Esența legii lui Say stă în vizionarea economiei nu ca o piramidă de consum ci ca o constelație de producători sau, mai general, de distribuitori de resurse aflați pe același nivel. Într-un asemenea context este mai evidentă dependența cererii de producție și a faptului că oferta și cererea sunt manifestări individuale ale

resurse ⁶¹ Legea lui Say pune nu numai problema cheltuielilor ci și problema dobândirii resurselor. Mai mult, contextul lui Say pune mai bine în valoare ideea că dobândirea unui statut mai bun în structura producției depinde de capacitățile anticipative, de alocarea factorilor de producție în concordanță cu productivitatea lor maximă, dependentă la rândul ei de aducerea pe piață a bunurilor celor mai dorite de consumatori sau de producătorii din stadiile mai apropiate de consum.

3. nu este nici o contradicție între economisirea mai mare și rata dobânzii mai mică. Economisirea trebuie luată aici ca deciziile productive: o producție mai mare se va vinde cu un preț mai mic; preferința de timp mai mică este însoțită de o economisire superioară, generatoare a unei dobânzi mai mici. Dobânda mai mică nu înseamnă înșelăciune rată venituri mai mici din dobânzi.

4. paradoxul economisirii este o variantă a teoriei corespondenței deoarece se consideră că expansiunea producției nu este posibilă decât prin expansiunea cererii exprimate în termeni monetari, pentru a crea resursele necesare expansiunii.

5. nu există contradicție între fenomenele monetare și producție. Nevoile sunt nelimitate iar factorii de producție – rari. Costurile de producție se formează plecând de la prețurile anticipate ale bunurilor de consum sau ale bunurilor intermediare din stadiile imediat următoare în care va fi utilizat produsul finit. Orice resurse suplimentare pot fi integrate în procesul productiv, sporind cantitatea de bunuri deja existente sau

⁶¹ Nu există în economie o cerere agregată independentă de oferta agregată. Există o diviziune a muncii și o structură de bunuri, intermediare și finale, cererea și oferta manifestându-se cu aceeași masă de bunuri.

contribuind la producerea unor bunuri noi; decizia depinde de intensitatea preferințelor proprietarilor, așa cum sunt ele estimate de deținătorii resurselor respective. În funcție de contextul concret de la un moment dat, orice cantitate de resurse poate fi utilizată pentru satisfacerea nevoilor celor mai urgente ale deținătorilor de resurse. Singura posibilitate de a pierde ca întreprinzător este alocarea eronată, utilizarea unui factor într-o linie de producție mai puțin valoroasă din punctul de vedere al celorlalți deținători de resurse. Atât timp cât alocarea nu este eronată este posibil și avantajos extinderea producției în formele menționate. Dacă alocarea nu este eronată, atunci deținătorul de resurse suplimentare încasează numai dobânzi, corespunzătoare preferințelor sociale de timp (în cazul în care nici ceilalți întreprinzători nu aloc greșit resursele) sau dobânzi și profit (în cazul în care alii întreprinzători greșesc). *Dobânzi*

Oricând este posibil creșterea antreprenorială a unei constelații de prețuri, costuri, dobânzi etc. compatibile cu desfacerea avantajosă pentru toată lumea a oricărei cantități de mrfuri și cu utilizarea oricărei cantități de resurse.

6. diminuarea consumului, mai precis a consumului simplu, final⁶², nu trebuie să fie neapărat absolut ci doar relativ. Diminuarea relativă cu extinderea structurii producției este posibilă însă doar atunci când ne aflăm după o economisire netă deja integrată în producție și care a dat deja rezultate. Doar în aceste condiții este posibil o creștere a consumului final față de nivelul anterior.

O altă idee importantă este aceea că, în condițiile unei producții în expansiune, *modificarea preferințelor de timp*. Explicația stă în faptul că atunci când producția crește aceiași rată a preferințelor de timp dă un nivel superior al economisirii.

Creșterea preferințelor de timp, manifestată prin creșterea cheltuielilor pentru consumul final și diminuarea consumului productiv are ca rezultat scăderea economisirii, creșterea marjelor de preț în structura producției și restrângerea structurii producției prin

⁶² Este vorba de consumul *final prezent, nu de cel viitor*. Esența economisirii este renunțarea la un consum prezent pentru un consum viitor mai mare.

alegerea unor procese de producție mai scurte, adică un efect invers celui descris mai sus. Trebuie însă accentuat un aspect, o asemenea, prea adesea neglijat, între creșterea și scăderea preferinței de timp: atât timp cât ne aflăm pe o piață liberă, ambele evoluții sunt rezultatul alegerilor și preferințelor decidenților și ambele sunt, din punctul lor de vedere, optime. Este important să ne ferim să atribuim etichete morale fără precizarea unor principii morale (pe care știința economică nu ni le pune la dispoziție). Este gratuit caracterizarea economisirii ca fiind bună iar a reducerii economisirii ca rea. Aceste formulări sugerează imediat că intervenția coercitivă a statului pentru stimularea economisirii ar fi benefic. Numai că sugestia nu are nici o bază științifică, în orice caz nici o bază economică. Economia este o știință neutră față de valori; ea descrie acțiunea umană în diverse contexte ale rarității, nu întemeiază un principiu etic sau altul.

Oamenii pot utiliza banii pe care îi au la dispoziție în cinci feluri: 1) să-și cheltuiască pe factori de producție; 2) să-și cheltuiască pe bunuri de consum; 3) să-și pstreze în dezernele de monedă; 4) să-și dea cadou; 5) să-și distrugă.⁶³ Am văzut la punctul anterior cum influențează modificarea alocării relative a fluxurilor de cheltuieli între producție și consum rata dobânzii și structura producției. De asemenea, am văzut că nu există monedă fără dezernele de monedă. Varianta a 4-a transferă decizia către receptorul monedei, structura producției urmând a fi mai capitalistică sau mai puțin capitalistică în funcție de dimensiunile cadoului și de diferența relativă dintre cele două persoane legate de economisire și consum.

Decizia de a crește dezernele de monedă în raport cu perioada anterioară are consecințe asupra structurii producției. Ea are ca rezultat scăderea marjelor de preț, reflectând o diminuare a preferinței de timp, în măsura în care suplimentul de monedă provine din diminuarea cheltuielilor de consum simplu. Dacă sumele provin din reducerea cheltuielilor pentru bunuri intermediare, structura producției se va restrânge, devenind mai puțin capitalistică iar marjele de prețuri se vor mări în termeni reali.⁶⁴ Decizia de diminuare a dezernei de monedă are și ea consecințe asupra structurii

⁶³ Vezi Huelsmann, „A Theory of Interest”.

produciei, în sensul extinderii dacă sumele suplimentare vor fi cheltuite pe factori de producție sau a restrângerii, dacă vor merge înspre consum. Numai o creștere sau scăderea de înălțime, însoțite de o creștere, respectiv scădere, a puterii de cumpărare a monedei, care provine din diminuarea a consumului și cheltuielilor cu achiziționarea de factori la nemodificate marjele de preț în structura producției. Nemodificarea preferințelor de timp este compatibilă numai cu această ultimă situație.

Varianta numărul 5 este o bună ilustrare a adevăratului rol pe care îl joacă moneda în structura producției, un rol ce ține de calculul economic, de bună valoare la nivel interpersonal, în schimburi. Deși esențial, după cum vom vedea, pentru apariția și dezvoltarea unei economii complexe, moneda „is part of private capital but not part of social capital”⁶⁵. Distrugerea sau pierderea în alt mod, definitiv, a de înălțimilor individuale de monedă nu afectează cantitatea de factori de producție din economie. Ea afectează cu siguranță planurile de producție și consum ale perdantului și puterea de cumpărare a monedei, fiind când deciziile celorlalți mai importante pentru structura producției. Însă depinde de efectul natural de redistribuire dacă preferințele sociale de timp vor crește, vor rămâne aceiași sau vor scădea. Chiar în măsura în care vor rămâne nemodificate preferințele de timp, unele restructurări în procesul de producție vor avea loc, fiind puțin probabil ca preferințele de consum ale câștigătorilor din redistribuire să fie similare cu ale perdantului.

Pe lângă factorii menționați, marjele brute de dobândă sunt afectate, de asemenea, și de evoluția puterii de cumpărare a monedei. Pentru a ilustra acest caz putem studia efectele pe care le are asupra ratei dobânzii și structurii producției descoperirea de cantități suplimentare de monedă-marfă, de exemplu aur.

Cantitatea suplimentară de monedă va avea efecte redistributive naturale și va produce modificări în structura cererii și în structura producției. Ce se va întâmpla cu marjele de preț din structura producției și cu rata dobânzii de pe celelalte piețe intermediare ale economisirii?

⁶⁵ Mises, *The Theory of Money and Credit*, p. 132.

Redistribuirea poate avea oricare din cele trei efecte posibile asupra preferințelor sociale de timp (scădere, creștere, rămânerea la același nivel, cel mai probabil cu modificarea structurii bunurilor de capital produse în toate cazurile). Ceea ce trebuie reținut este că întreprinzătorii nu se află într-o situație diferită de cea care le stă în față zilnic: producerea bunurilor celor mai dorite de către ceilalți producători-consumatori, în prezența aceluiași nivel al economisirii, unul mai mare sau unul mai mic. Moneda suplimentară, presupunând cererea de monedă constantă, va genera o tendință de creștere nominală a prețurilor; oricum prețurile vor fi mai mari decât ar fi fost în absența masei monetare suplimentare.

Pentru a simplifica discuția, să luăm cazul în care moneda suplimentară intră în sistem pe piața creditului iar preferința de timp socială rămâne nemodificată.

Marjele nominale ale dobânzii se vor modifica, incluzând o primă de preț, însă marjele reale vor reflecta doar faptul că în sistem se află mai multă monedă, nu mai mulți factori de producție. Nici o extindere a structurii producției – echivalentul unei erori antreprenoriale - nu va avea loc.

Dacă întreprinzătorii vor considera moneda suplimentară economisire netă, atunci ei vor extinde structura producției în mod nesustenabil – o eroare antreprenorială. Este vorba însă de o eroare antreprenorială ca orice alta, naturală și inevitabilă. Nimeni nu vrea să greșească.

Deși experiența istorică s

M

E. Calculul economic

Am văzut că pentru persoana în izolare alocarea resurselor nu reprezintă o problemă extrem de complicată, direcționarea efortului și alegerea combinației de resurse fiind cându-se în funcție de capacitatea respectivelor proiecte de a genera în viitor bunurile cele mai importante pentru persoana în acțiune. Cum resursele sunt rare, numai proiectele capabile să dea bunurile cu contribuție subiectiv estimată maximă, în contextul concret, vor fi realizate prin angajarea de resurse, celelalte, cu o capacitate mai mică de a contribui la bunăstarea omului rămânând fără resurse. Ex-ante, la momentul deciziei, vor fi alese doar procesele de producție și tehnologiile considerate cele mai potrivite pentru a genera bunurile de consum cele mai dorite. În condiții de incertitudine există întotdeauna riscul pentru persoană de a alege un curs al acțiunii, producerea unui bun mai puțin valoros decât un altul, care putea fi produs în loc.

Important pentru acțiunea în izolare sau pentru o economie extrem de simplă, cu puține persoane, este faptul că alocarea resurselor, pe

Problema se complică atunci când avem deja o economie complexă sau atunci când numărul de persoane și de procese productive începe să crească, urmarea diviziunii muncii și apariției monedei. Într-o economie cu o multitudine de persoane, bunuri și stadii de producție întinse în timp, este imposibil pentru rațiunea umană neajutată de nimic să discerne care dintre sutele de posibilități de a produce un bun este cea mai bună în condițiile de raritate date. Din mulțimea utilizărilor alternative pentru un bun, acesta trebuie încadrat, pentru a nu fi risipit, în acele proiecte a căror realizare va genera bunurile de consum cele mai dorite de către proprietarii de resurse. Și am văzut că diviziunea muncii presupune producție specializată, prin anticiparea celor mai dorite bunuri de către proprietari (inclusiv proprietarii de resurse corporale).

Pentru alegerea celui mai important proiect în care factorul sau factorii să fie angajați, oamenilor nu le este de nici un folos nici atribuirea directă de valoare (am văzut mai sus), nici calculul bazat pe valoarea subiectivă (utilii sunt niște ficțiuni, valoarea este o mărime momentană, de intensitate, schimbătoare, non-aditivă etc.) și nici calculul în natură. Calculul în natură nu poate spune nici dacă un proiect dă mai multe resurse decât

consum (sau mai importante) și nici nu poate da vreun indiciu privind importanța relativă a două proiecte. Inputurile și outputurile în natură sunt două colecții de bunuri, imposibil de comparat pentru a vedea calitatea proiectelor.

presupune direcționarea antreprenorială a resurselor cu utilizări alternative către acele proiecte care vor genera bunurile de consum cele mai dorite (demonstrat real, prin cumpărare) de proprietarii din societate. Or, aici cuvântul cheie este : pentru a putea lua o decizie într-o economie complexă, orice întreprinzător trebuie să poată alege între alternative prin apelarea la *cardinale*. Metricile cardinale presupun o (motiv pentru care calculul în natură nu are nici o șansă de reușită).

Într-o ordine a proprietății private, soluționarea problemei calculului, a deciziei raționale privind alegerea proiectelor de investiții în condiții de raritate, pornește de la monedă și de la proprietarii-întreprinzători. Proprietatea este alcătuită dintr-o cantitate limitată de mijloace. Mijloacele, la rândul lor, alcătuiesc structura producției, distingându-se în bunuri finale (de consum) și factori de producție. Procesul de formare a preurilor are două pași: formarea preurilor bunurilor de consum (aici de înțeles de monedă se angajează în schimburi cu de înțeles de bunuri finale non-monetare, ghidați fiecare de scalele lor de preferințe); și formarea preurilor factorilor. Preurile bunurilor finale sunt esențiale pentru formarea preurilor factorilor, ele fiind reflecții ale capacității lor de a contribui la realizarea celor mai intens dorite (demonstrat real, prin cumpărare) bunuri de consum. Este important să înțelegem că nu preurile actuale ale bunurilor finale sunt cele care îi ghidează pe întreprinzători în deciziile lor de alocare ci preurile viitoare ale acestor bunuri. Cum viitorul este incert și necunoscut, preurile viitoare sunt de fapt anticipări, estimări personale ale întreprinzătorilor. Licitațiile privind factorii reprezintă un proces atot-cuprinzător. Fiecare de înțeles de resurse caută să estimeze contribuția potențială a factorilor de care este conștient și de care poate dispune în mod realist la realizarea produselor finale celor mai dorite de consumatorii finali. Cu cât estimarea contribuției unui factor este mai mare, cu atât întreprinzătorul respectiv va licita mai mult pentru factorul respectiv. Aceasta înseamnă 1) că preurile factorilor sunt rezultatul anticipărilor antreprenoriale ale preurilor bunurilor finale, preul fiecărui factor din stadiile superioare depinzând de stadiul imediat inferior (mai aproape de consum) și,

în ultim instanță, de preurile anticipate ale bunurilor finale; 2) doar proiectele cele mai importante, cele pentru care consumatorii și întreprinzătorii din stadiile inferioare, mai apropiate de consum, sunt dispusi să cheltuiască cel mai mult, reflectând importanța pentru bunăstarea lor, vor dispune de resurse, celelalte rămânând doar alternative nerealizate.

Deciziile de producție, în concluzie, sunt ghidate de *profiturile anticipate*, comparația între diversele proiecte făcându-se *în termeni omogeni (monetari)*, în funcție de diferența dintre (în termeni monetari, dependente de preurile viitoare anticipate ale bunurilor finale) și *costurile* sau cheltuielile cu factorii (preuri prezente, rezultate ale estimărilor antreprenoriale privind capacitatea lor de a contribui la producerea bunurilor finale cele mai dorite de consumatorii-proprietari). Teoria calculului economic se poate rezuma în aceste cuvinte: (proprietarii privați) (viitorul este incert) **în termeni cardinali** (preuri prezente ale factorilor generate de interacțiunea proprietarilor de resurse și preuri viitoare anticipate ale produselor finite) a

.⁶⁶

Structura producției este o înclinare de preuri, rezultat al anticipărilor privind importanța relativă a contribuției factorilor. Valoarea, importanța în structura producției vine dinspre bunurile de consum spre factorii de producție. Deciziile productive încep de la anticipările antreprenoriale; procesul productiv este unul care se desfășoară în timp, de la factorii de producție la bunurile de consum. Deciziile sunt ghidate de preuri (anticipate), nu de valoare, însă calculul monetar antreprenorial este singurul compatibil, deși indirect, cu evaluările subiective ale persoanelor. Estimările antreprenoriale, în termeni monetari, sunt singurele capabile să asigure controlul intelectual al proceselor din structura producției, asigurând (ex-ante) coerența deciziilor productive cu preferințele sau evaluările subiective ale persoanelor.

Selecția proiectelor în funcție de importanța lor pentru bunăstarea oamenilor este posibilă numai dacă există proprietate. Preurile reale (nu etichetate arbitrar) sunt rezultatul actelor de cumpărare și de abținere de la cumpărare ale proprietarilor. În absența proprietății nu pot exista preuri pentru factorii de producție și nici alocare

⁶⁶ Dan Cristian Comănescu.

ra ional a resurselor (toate celelalte posibilități, calcul valoric direct, calcul în natur etc. sunt imposibile). Selecția proiectelor este dependentă de proprietate și de monedă.

Nu trebuie sărit înșurimediat de la proprietate la prosperitate. Existența unei ordini a proprietății private face posibil calculul economic, alocarea rațională a resurselor. Numai dorința proprietarilor de a reuși în planul producției de bunuri, manifestată prin economisire și investire, rezultate ale unei preferințe de timp mici, pot duce la pasul trei, dezvoltarea și prosperitatea. Schema logică ar fi următoarea:

Proprietate *Posibilitatea calculului* *Prosperitate*

Posibilitatea calculului rămâne, chiar dacă nu e „activată” prosperitatea. Comunitățile monahale, cu proprietate privată, sunt un exemplu al erorii saltului de la proprietate la prosperitate independent de preferințele oamenilor.⁶⁷

Alocarea antreprenorială ex-ante, bazată pe profiturile anticipate, nu încheie înșurprocesul de piață. Deși costurile plătite nu au nici o relevanță pentru formarea preurilor prezente, ele sunt, totuși, extrem de importante pentru întreprinzători. Preurile efectiv plătite de consumatori sau de întreprinzătorii din stadiile mai apropiate de consum confirmă sau infirmă anticipările și decid încheierea producției cu succes (dobândă sau profit) sau cu eșec (încasări mai mici decât dobânda, eventual mai mici decât cheltuielile). Resursele în structura producției vor fi continuu realocate între întreprinzători în funcție de capacitatea antreprenorială.

F. Canalele indirecte de economisire

i) S

Prostrarea monedei în casă și efectuarea plăților în monedă-marfă reprezintă operațiuni greoaie și riscante. Pe de altă parte, moneda fiind un bun *prezent* prin excelență (permite dobândirea *acum* de bunuri de consum sau de producție), este limpede că de înșurtorul ei are la dispoziție trei opțiuni: 1. să opstreze înșurcontinuare (înșurde inerea

⁶⁷ Nu e mai puțin adevărat că intervenția coercitivă înșuraceste comunități ar putea mări producția de bunuri și servicii, înșur ar diminua bunăstarea. Producția de bunuri este un curs al acțiunii mai puțin valoros pentru câștigătorii respectivi decât rugăciunea, lectura Psalmlor etc.

de moned); 2. s se angajeze în schimburi (s achizi ioneze bunuri “reale”, de consum sau de produc ie); 3. s cedeze cantit i determinate din ea, pe diverse perioade, altor persoane. Oricine renun la o cantitate de moned în favoarea altei persoane pe o anumit perioad renun la achizi ionarea de bunuri de consum sau de produc ie; în primul caz renun la o satisfac ie prezent în schimbul unei satisfac ii viitoare, oferind altcuiva posibilitatea de a achizi iona bunuri prezente (de consum) sau de a deveni întreprinz tor (achizi ionând bunuri de produc ie), în al doilea caz face acela i lucru pentru a deveni el însu i întreprinz tor. Esen a opera iunilor de credit de tipul 3 îl reprezint importan a pe care persoana în ac iune o acord *timpului*. Cine renun la o satisfac ie prezent dovede te prin chiar acest act c acord o importan mai mare satisfac iei viitoare, ceteris paribus. Cei care acord credit sunt cei care au o

(acord o importan mic satisfac iei prezente), iar cei care iau credit au o preferin de timp mare (satisfac ia prezent este foarte important).⁶⁸ Cum nimeni nu renun la o satisfac ie prezent pentru o satisfac ie viitoare echivalent , *rata dobânzii* (pre ul timpului) trebuie s fie pozitiv . Pia a creditului este i ea o pia a preferin elor de timp, rata dobânzii fiind o reflectare a st rii de moment a cererii i ofertei de credit, ambele determinate, la rândul lor, de preferin a de timp. Este esen ial de în eles c în determinarea ratei dobânzii trebuie luat în considerare întreaga pia a timpului, adic toat (pia a bancar , pia a de capital, pia a asigur rilor) precum i *creditele directe* din afara pie elor de intermediere i *resursele proprii* investite i reinvestite de întreprinz torii în i.⁶⁹

B ncile au ap rut ca o solu ie la aceste trei probleme naturale: riscurile i costurile asociate p str rii monedei marf , dificultatea i riscul de a efectua pl i direct cu moneda marf i dificultatea de g si cea mai bun modalitate de a procura sau acorda credit. Institu iile numite b nci au dezvoltat dou tipuri de activit i ca r spuns la aceste probleme sau nevoi naturale:⁷⁰ *depozitarea* (ca solu ie la primele dou probleme) i *intermedierea* (pentru a treia). *Activitatea de depozitare* presupune p strarea banilor

⁶⁸ Nu cei bogai acord credit iar cei s raci iau credit. Factorul fundamental este atitudinea fa de satisfac ia prezent pe care o poate oferi o cantitate de moned prin angajarea în schimburi. Este posibil ca majoritatea celor bogai s ia credit iar cei mai pu in avu i s acorde credit.

⁶⁹ Mai multe despre pia a bancar i structura produc iei vom spune la explicarea crizelor.

⁷⁰ De observat c b ncile se dezvolt ca r spuns la aceste probleme naturale i *nu* pentru a compensa vreo lips de bani i nici pentru a scoate economia din criz sau pentru a stimula cre terea economic .

primii și emiterea de *titluri de proprietate* care să certifice existența lor. Depozitele astfel constituite se numesc *depozite la vedere* iar certificatele se mai numesc și bancnote, note de bancă sau substitute monetare. Bani din depozitele la vedere apar în continuare proprietarului, nu băncii; banca se obligă să restituie proprietarului întreaga cantitate de monedă de îndată ce acesta solicită acest lucru; proprietarul plătește băncii o sumă (banca are cheltuieli generate de emiterea titlurilor, de asigurarea spațiilor de păstrare, de efectuarea operațiunilor de transfer între diverși deținători de monedă în urma schimburilor etc., așa cum are orice instituție depozitară), în funcție de importanța pe care o acordă serviciilor prestate de bancă și de concurența de pe piața bancară; transferurile de monedă rezultate în urma schimburilor de pe piață se efectuează prin cedarea nu de monedă propriu-zisă ci de substitute monetare, de titluri de proprietate asupra monedei; banca păstrează întreaga cantitate de monedă primită în depozit (rezervă 100%). *Activitatea de creditare* este activitatea de intermediere financiară: banca atrage credite plătită o anumită dobândă și le plasează în structura producției sau în consum, în schimbul unei dobânzi, realizând, dacă este bun întreprinzător, un profit din diferența de dobândă. Aici banca nu este supusă nici unei condiții de rezervă de 100% (ar fi absurd, banca ar trebui să plătească dobândă pentru o sumă cu care nu face nimic) datorită faptului că acum banii, spre deosebire de depozitele la vedere, au fost cedați de deponentul-proprietar și apar în băncii pe perioada respectivă, stipulată în contract. Deși pare desprins din literatura SF, trebuie totuși făcută precizarea, având în vedere mitologia care domină imaginația populară și literatura de specialitate, că banca trebuie totuși să respecte o condiție naturală: să nu acorde cu credit mai mult decât primește (adică, atunci când utilizează substitute de monedă, să acorde cu împrumut doar echivalentul sumei pe care a atras-o ca împrumut). În plus, termenul pe care a fost atras creditul de către bancă trebuie să fie ferm.⁷¹

⁷¹ De fapt, dacă creditul poate fi solicitat de către deponent înainte de scadență iar termenul pe care banca a plasat creditul este ferm, banca se angajează într-o activitate frauduloasă (acordă cu credit ceea ce nu are), fraudă care, suplimentar, așa cum vom vedea, o expune unui risc de faliment. Banca are o opțiune: să prevadă în contractul de acordare a creditului că îl poate reclama oricând. Nu cred că cineva ar mai lua credit în aceste condiții.

Trebuie însă reținut că banca are deplină libertate de a plasa cu credit sumele respective și nu este înțeles, așa cum cred mulți economiști (printre care mă număr și eu), să coordoneze și termenele de plasare (a primit pe un an - este obligat să nu plaseze suma respectivă pe mai mult de un an). În decursul aceluiași an ea poate să aibă toate depozitele la vedere acoperite 100% și cel care a acordat băncii creditul nu poate veni, conform contractului, decât după expirarea termenului de un an. Însă în acel moment

Bancile nu sunt producători nici de monede și nici de titluri false asupra monedei pe o piață liberă. Prin activitatea de depozitare, ceea ce se modifică este doar masea monetară, nu dimensiunea ei, ceea ce lasă puterea de cumpărare nemodificată (dacă A deinea 30 de grame de aur, B - 15 și C - 40, prin depunerea de către A a 15 grame de aur într-un depozit la vedere, masa monetară va rămâne constantă (85 de g), însă nu va mai fi alcătuită exclusiv din aur, ci din aur (70 g) și dintr-un titlu de proprietate asupra aurului (15g)). Creditarea lasă și ea nemodificată cantitatea totală de monede din societate, cu sau fără modificarea compoziției, în funcție de modalitatea preferată de acordare a creditului: în monede propriu-zis sau în substitute monetare. Producția de aur se limitează la extracția monedei-marfă. Așa cum am văzut, “elasticitatea” masei monetare nu este necesară nici pentru a “compensa” creșterea producției de bunuri și a evita crizele, nici pentru a stimula activitatea economică.

Ceea ce trebuie însă accentuat aici este faptul că un sistem bancar de piață liberă, cu 100% rezervă, nu este expus panicilor bancare și nici contagiunilor. Singurul risc pentru o bancă de a falimenta este doar riscul antreprenorial (acordarea de credite unor întreprinzători incompetenți, incapabili să le mai ramburseze). Orice bancă este capabilă, “prin construcție”, să își îndeplinească, în orice moment, obligațiile asumate. Acest lucru face o bancă pe 100% rezerve să fie imună față de panici și să nu existe nici un risc de contagiune: falimentul unei bănci nu o face pe cealaltă /celelalte mai puțin capabile de a-și îndeplini obligațiile, nici mai expuse riscurilor. Acestea fiind spuse și demonstrate, cel de-al doilea argument major pentru crearea unei bănci centrale – prevenirea panicilor bancare și a contagiunii – se prăbușește. Nu există în cadrul unei asemenea organizații bancare nici un “risc sistemic”, nici un “hazard moral”, nici o bancă “too big to fail”. Nu e nevoie de nici un fel de rezerve și nici de centralizarea rezervelor pentru că nu trebuie nimănui “scos din dificultăți”. Depozitele nu trebuie “asigurate” din banii contribuabililor pentru că nimănui nu se joacă cu banii oamenilor oferindu-le iluzia că au bani în timp ce banii lor sunt utilizați de alte persoane (rezerva fracționară), cu consecințe dramatice pentru economie.

banca poate să-și onoreze obligația fie prin mărirea capitalului propriu, fie prin obținerea de donații, fie din dobânzile încasate la alte credite etc. De îndată când o bancă va căuta să armonizeze structura temporală a creditelor atrase cu structura temporală a creditelor acordate, este important de reținut că depășirea termenelor nu constituie fraudă și nu periclitează, în sine, stabilitatea băncii. Datorez acest punct important lui Dan Cristian Comănescu.

Într-o piață liberă există limite naturale în dezvoltarea firmelor, tot așa cum există și pentru producție. Unele limite sunt insurmontabile (raritatea resurselor etc.), altele pot fi depășite prin efortul și ingeniozitatea umană, așa cum este cazul monedei, calculului economic ș.a.m.d.

Existau anumite probleme firești legate de posibilitățile de investire. La începuturi era natural ca firmele să reprezinte seturi de active deținute de unul sau mai mulți proprietari, care răspundeau nelimitat cu averea lor pentru deciziile pe care le luau. Unele firme au continuat și continuă să păstreze această formă de organizare, care nu contravine deloc paradigmei restitutive sau respectării drepturilor de proprietate. În acest tip de organizare însă era greu pentru cei cu sume mici să plaseze banii în firme. De aceea au apărut băncile. Însă problema plasării directe de către cel care economisea, fără intermedierea băncii, care alegea ea firma, rămânea. Acest problemă a fost soluționată abia odată cu apariția conceptului de răspundere limitată, de aici vine și obligațiunile de societate pe acțiuni. Răspunderea limitată garantează investitorului că eventualele erori antreprenoriale nu-i vor afecta întreaga avere ci doar partea investită în întreprinderea respectivă. Titlurile de valoare dau investitorului o imagine asupra valorii întreprinderii, asupra contribuției sale la capitalul acesteia și asupra posibilităților de decizie pe care contribuția i-o conferă.

Bursa ș-a născut ca soluție la nevoile de capital ale firmelor și ca răspuns la dorința investitorilor de a putea intra în viața unei companii. Ea este un instrument investițional și de evaluare indispensabil pentru o economie puternic capitalistă. Este esențial să se înțeleagă că bursa nu are nimic de a face cu jocurile de noroc. Ceea ce se tranzacționează pe bursă sunt titlurile de proprietate asupra activelor productive. Cu alte cuvinte, succesul pe bursă depinde, ca și în producție, de capacitățile antreprenoriale ale deținătorilor de capital. Fiecare firmă, fiind un set de factori de producție, are capacitatea de a genera un flux de venituri în viitor. Estimarea corectă a acestor fluxuri de venituri, actualizate, dă valoarea reală a firmei. Firma este un mijloc pentru generarea acestor venituri și valoarea ei depinde exclusiv de capacitatea de a genera aceste venituri. Bineînțeles însă că această valoare este reflectată pe bursă, iar

anticiparea poate fi corect sau incorect . Realizarea sau nerealizarea veniturilor și profiturilor anticipate se soldează , ca și în producție, cu profituri și pierderi pentru întreprinzătorii de pe bursă .

O firmă de succes obține profituri, ceea ce face ca valoarea acțiunilor sale în bursă să crească , reflectând creșterea valorii activelor. Creșterea valorii acțiunilor deschide pentru firmă oportunități suplimentare de a obține fonduri, fie prin piața de capital (bursă) , prin emisiunea de noi acțiuni sau obligațiuni, fie prin bănci, pe baza valorii superioare a activelor.

Am văzut că bursa sporește acumularea de capital prin facilitarea investițiilor directe și cu răspundere limitată la capitalul investit. Pe o piață liberă , bursa facilitează și în alt mod acumularea de capital și nu toată . Într-o ordine a proprietății private bursa se bucură de un avantaj în raport cu băncile în ceea ce privește operațiunile de plasare a sumelor cu termen incert de cheltuire sau pe termen scurt. Plasarea acestor sume la bănci în depozite la vedere nu numai că nu generează un venit pentru depunător ci îi impune și plata serviciilor de depozitare prestate de bancă . În această situație, de înțelesul sumei respective are operațiunea plasării ei pe bursă , în titluri în care are încredere și care, în plus, au lichiditate mare, care și îi permit retragerea atunci când dorește . *Plasarea sumelor în bursă* . Mai mult, este de o importanță crucială faptul că , datorită numărului mare de astfel de plasamente și momentelor diferite la care ele sunt făcute, din punctul de vedere al firmei acesta nu este un împrumut pe termen scurt ci unul pe termen lung, lucru capital pentru structura producției. Este ca și cum firma s-ar împrumuta pe timp de un an pentru o sumă de 1 milion de dolari, însă ar realiza împrumutul luând de la 12 persoane 1 milion pe lună .⁷²

Date fiind discuțiile recente privind economiile bazate pe bursă (piața de capital) și economiile bazate pe bănci, trebuie spus că pe o piață liberă este indiferent care tip de canal de economisire va fi preferat mai mult. Ceea ce este clar este că nici unul nu este producător de inflație și nici controlat de stat; la fel de cert este că ambele vor coexista.

⁷² Această distincție importantă , care arată irelevanța termenului scurt individual pentru anumite tranzacții de credit, a fost evidențiată de Fritz Machlup în cartea sa *The Stock Market, Credit and Capital Formation*. Dat fiind evoluția intelectuală a lui Machlup, recomandăm celor care pot citi în german să consulte prima ediție a cărții (*Boersenkredit, Industriekredit und Kapitalbildung*, Viena, 1931).

Depinde de persoanele concrete dintr-o comunitate dacă vor prefera să meargă mai mult la bănci sau să-și aleagă mai direct locul unde să-și plaseze economiile.

Să mai menționăm că atât exaltarea importanței bursei, desprinsă de restul economiei, cât și condamnarea ei ca „templu al speculației” sau „cazinou” sunt eronate. Pe bursă sunt tranzacționate titluri de proprietate asupra unor resurse capabile să genereze în viitor venituri prin vânzarea produselor. Bursa este prin excelență o instituție născută din proprietate; tot așa cum prețurile reale se recunosc după originea lor, nu pot apărea prin botezarea unor etichete, tot așa bursa nu poate apărea prin botezarea unor clișee. Bursa este produsul tranzacțiilor dintre deținătorii de titluri de proprietate și un guvern nu poate impune o piață de capital unde capitalul este în mâinile statului tot așa cum nu poate face ca oamenii să aibă patru picioare. Prezența bursei într-o economie controlată de stat este tot atât de naturală ca un elefant în sufragerie.

ciclului

Orice sistem economic, acțiune personală, politic public etc. pot fi privite din două perspective: cea economică, preocupată de dreptate, de drepturi de proprietate, de cadrul legal favorabil dezvoltării potențialului natural al omului, de identificarea unei ordini non-conflictuale; și cea psihologică sau de bună stare, dedicată identificării aranjamentului celui mai potrivit pentru bună starea oamenilor. Teoria ciclului economic ține de domeniul analizei bunăstării.

Teoria pieței libere și a ciclului economic pe o piață liberă reprezintă analizarea consecințelor pe planul bunăstării pe care le are adoptarea unei etici a inviolabilității proprietății private sau a unei paradigme a restituției⁷³.

A. Analiza în termeni de echilibru

Analiza în termeni de echilibru are, așa cum am văzut și la acțiunea în izolare, o sferă extrem de limitată de aplicare. Aplicarea limitată ține de dificultățile extreme, mai bine spus, de imposibilitatea, la nivel teoretic, de a identifica succesul sau eroarea prin

⁷³ Dan Cristian Comănescu. De fapt, teoria ciclului nu e strict dependentă de paradigma restituției în formă pură, în sensul că simpla prezență a intervenției, chiar în doze substanțiale, nu generează ciclu.

compararea cu alternativa nerealizată dar realist. Alternativele sunt cunoscute la nivel personal și judecarea consecințelor unei acțiuni ca fiind o eroare sau un succes este o întreprindere imposibilă. Identificarea succesului sau erorii este posibil și necesar la nivelul acțiunii personale a întreprinzătorilor și de înțeles în termenii de resurse în general, însă nu are caracter științific. Ea este un instrument util la acest nivel, al acțiunii concrete în condiții de incertitudine.

Ceea ce rămâne util pentru știința economică și analiza în termeni de bună stare din analiza echilibrului sunt următoarele:

a) orice analiză a echilibrului este de natură contrafactuală și personalist (implică o comparație ex-post între rezultatul concret al acțiunii (eroare sau succes) și alternativele nerealizate, la nivel personal, singurul existent);

b) orice analiză trebuie să aibă caracter realist⁷⁴, nu să se bazeze pe construcții imaginare sau imposibile;

c) eroarea nu este implicată în condițiile în care se desfășoară acțiunea și nici în schimbarea lor. Oamenii pot estima corect condițiile relevante concrete în care acționează și pot prezice corect circumstanțele relevante din viitor. Nimeni nu spune că o vor face. Fiecare va încerca să prezice cât mai bine situația viitoare și să modifice condițiile prezente în modul cel mai favorabil pentru sine, altfel spus, *nimeni nu*. Eroarea antreprenorială nu vine de adevăr sau de cunoașterea corectă de judecăți personale asupra circumstanțelor concrete, schimbătoare, ale prezentului și de preziciunile asupra viitorului.

d) tot analiza echilibrului face lumină în ceea ce privește nivelul veniturilor factorilor și natura profitului și pierderilor. Existența pierderilor este legată de alocarea eronată a factorilor. Orice alocare eronată nu poate fi descoperită decât ex-post. Nu există eroare antreprenorială demonstrabilă științific ex-ante. Profiturile și pierderile pot dispărea ca urmare a succesului antreprenorial, nu a dobândă. Este în interesul întreprinzătorilor să evite eroarea și ca urmare pierderea. Nu este în interesul lor să neglijeze preferința de timp, așa cum nu este în interesul lor să nu mai mănânce. Dobândă este un fenomen natural. Marjele brute de profit din structura producției mai conțin profit-

⁷⁴ A nu se confunda real cu realist. Analiza economică nu este dependentă de cunoașterea conținutului exact, concret al actelor de alegere sau al scopurilor. Problema este în a nu introduce criterii fanteziste sau alternative imposibile.

tul sau pierderea antreprenorial , ii) componenta de ata ament a unor întreprinz tori pentru anumite procese, iii) transferurile unilaterale f cute de unii întreprinz tori altora. În ceea ce prive te veniturile factorilor, de i analiza ac iunii umane ne arat c întreprinz torii vor licita pentru factori în func ie de capacitatea lor anticipat de a contribui la realizarea bunurilor de consum, numai analiza echilibrului ne arat c întreprinz torii nu vor licita mai mult decât *cu rata dobânzii*. A licita pentru un factor o sum mai mare decât cea pe care consumatorii vor fi dispu i s o dea în viitor pe produc ia suplimentar datorat factorului respectiv, ajustat cu rata dobânzii, adic adus la valoarea prezent prin aplicarea ratei sociale a preferin ei de timp, înseamn a suporta pierderi, adic a comite o eroare antrepronorial . La fel, a accepta, ca întreprinz tor, vânzarea unui factor pe care ai putea pl ti mai mult decât pre ul pl tit de concuren i, înseamn a accepta s renun i de bun voie la dobând sau la dobând i profit i a- i plasa resursele în proiecte mai pu in rentabile.

d) poate concluzia cea mai important pentru teoria ciclului, desprins din analiza echilibrului, este aceea c , într-o ordine a propriet ii private, erorile ex-post, comise, se constituie într-un

ex-ante. Nu spunem deloc c ele erau inevitabile, generate de soart sau destin; simpla lor detectare presupune deja existen a unei/unor alternative mai bune⁷⁵. O alt decizie ar fi generat o pierdere mai mic sau un profit mai mare. Ceea ce spunem este c , cu materialul uman dat, cu capacit ile antreprenoriale existente atât s-a putut, în mod natural. Oricine vrea s îmbun t easc alocarea pe o pia liber este liber s o fac , îns numai în calitate de întreprinz tor sau consultant, dat fiind c este imposibil detectarea tiin ific , sistematic a erorii ex-ante.⁷⁶

B. Analiza în termeni de proprietate

Dac utilizarea a echilibrului i a analizei bazate pe echilibru este limitat , decelarea erorii i succesului în circumstan e concrete fiind extrem de problematic i mai mult provincia întreprinz torilor sau istoricilor, cum putem atunci

⁷⁵ Tocmai am spus c analiza echilibrului trebuie s fie realist . Alternativele imaginare i imposibile nu sunt alternative reale.

⁷⁶ Sau viitorul nu mai e incert.

face o evaluare raională a sistemelor economice, a politicilor publice, a diverselor aranjamente instituționale?

Analiza bazată pe proprietate pleacă de la două afirmații: prima, că, indiferent de timp și de loc, resursele nu pot fi dobândite decât prin mijloace non-agresive sau agresive (nu există o a treia posibilitate, cele două sunt mutual exclusive iar una este, la orice moment, o *condiție necesară* pentru cealaltă); a doua, că, în mod logic, apropierea non-agresivă *precede* apropierea agresivă.⁷⁷

Precedența logică a mijloacelor voluntare ne-a făcut să discutăm mai întâi ordinea proprietății private sau paradigma restituției.⁷⁸ Am dorit să expunem teoria naturală a erorii și să evidențiem clusterelor naturale de erori înainte de a discuta în ce măsură sunt credibile alte alternative.

Discuția asupra sistemelor și instituțiilor alternative nu se poate baza, din motivele expuse, pe o analiză directă a erorii, altfel spus, pe analiza echilibrului. Discuția științifică a sistemelor alternative, a a cum vom arăta, trebuie să fie purtată în termenii analizei bazate pe proprietate.

Care ar fi principalele trăsături, din punctul de vedere al teoriei ciclului economic, ale unei ordini bazate pe proprietatea privată, pe dobândirea non-violentă de resurse?

a) o ordine bazată pe proprietatea privată și pe o diviziune extinsă a muncii are câteva instrumente importante în lupta pentru promovarea coordonării eforturilor productive individuale sau în grup (firme), adică în lupta pentru evitarea erorii. i) În primul rând, coordonarea este *facilitată* datorită existenței unei metode de selecție a proiectelor valoroase, o metodă de alocare raională a resurselor, bazată pe profiturile anticipate și acțiunea antreprenorială (ceea ce am numit în text *calcul economic*); ii) În al doilea rând, procesul de piață înlocuiește coordonarea prin *selectarea coordonatorilor celor mai capabili*, prin mecanismul profitului și pierderilor realizate, efective; doar cei mai capabili coordonatori rămân pe piață după un proces de producție terminat iar recurența proceselor productive face perpetuu necesitatea demonstrării calităților antreprenoriale; iii) *facilitată* fac ca evitarea erorii și dobândirea unui statut important în societate să meargă mână în mână; dependența totală de

⁷⁷ Altfel asupra a ce s-ar manifesta agresiunea? Ce ar avea de exploatat cel ce utilizează violența?

⁷⁸ Pe lângă motivul deja menționat în introducere.

consumatori (foști producători) atunci când este vorba de reușită nu las alt variant
întreprinzătorilor-coordonatori în afara ; iv)
Existența unei monede și a unui mediu instituțional favorabil impunerii unei
asemenea monede este un alt atu important, un stimulent al coordonării.

Ca o concluzie: o ordine a proprietății private asigură atât *posibilitatea*
cât și *stimulente puternice* pentru coordonare și un

b) orice propunere alternativă – și am văzut că nu sunt multe – trebuie confruntată
cu

Trebuie spus că propunerile alternative –
utilizarea constrângerii pe scară mai mult sau mai puțin extinsă pentru organizarea
producției și dobândirea de resurse- sunt obligate să demonstreze că 1) nu
posibilitatea coordonării prin eliminarea posibilității calculului; 2) nu și *stimulentele*
pentru coordonare prin sistemul bira mecanismelor de selecție a coordonatorilor și sistemul bira
mizei coordonării eficiente.⁷⁹

c) la nivel istoric, funcționarea a unei economii de piață ne ilustrează
existența concretă a coordonării, a evitării producerii unor clusteruri substanțiale de erori.⁸⁰

Vom examina în ce măsură modalitatea alternativă de dobândire de proprietate –
agresiunea împotriva societății spre diminuarea sau spre extinderea clusterului de erori
naturale.

Este de observat că, spre deosebire de examinarea directă a erorii antreprenoriale,
ce face obiectul analizei echilibrului, analiza în termeni de drepturi de proprietate este
una *a priori*, în mod sistematic, demonstrabil și rațional. O ordine a proprietății
private se constituie într-o alternativă realistă, ce oferă posibilitatea coordonării

⁷⁹ Principalii coordonatori ai producției sunt întreprinzătorii. Pentru a nu lăsa loc unor interpretări eronate
(de tipul: coordonatorii sunt cei cu idei bune, managerii etc.), precizăm că nu pot fi întreprinzătorii decât
cei care de în resurse în proprietate (astfel, cei cu idei bune și managerii dispar din prim-plan, unii pentru că
nu au de-a face cu producția reală, ceilalți pentru că nu stabilesc dimensiunea relativă a firmei etc.). Analiza
acțiunii antreprenoriale din această lucrare este de tip misesian (Mises-Rothbard-Salerno-Huelsmann).

⁸⁰ Am spus normal pentru a nu include cutremurele, uraganele etc. Una din mizele acestei lucrări este
identificarea “economiei de piață” istorice prin criterii precise, obiective, independente de alegere. Ni s-ar
putea obiecta la cele spuse că, dimpotrivă, funcționarea unei economii de piață și producerea de
crize pe scară largă, un exemplu fiind Marea Criză. Așa cum vom vedea mai departe, în opinia noastră
Marea Criză nu este produsul coordonării antreprenoriale defectuoase pe o anumită perioadă ci în condiții de

eforturilor productive, ofer stimulente puternice pentru realizarea efectiv a acestei coordon ri, beneficiaz de ilustr ri istorice ale

i, în plus,

men inându-se în limitele paradigmei restituitei, ofer non-conflict i justie.